

KOMPARATIVNA ANALIZA LOKALNIH AKCIJSKIH GRUPE U Funkciji RURALNOG RAZVOJA BJELOVARSKO-BILOGORSKE ŽUPANIJE

Heged, Tomislav

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Križevci college of agriculture / Visoko gospodarsko učilište u Križevcima**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:185:588983>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Križevci University of Applied Sciences](#)

REPUBLIKA HRVATSKA
VISOKO GOSPODARSKO UČILIŠTE U KRIŽEVCIMA

TOMISLAV HEGED, student

**KOMPARATIVNA ANALIZA LOKALNIH AKCIJSKIH
GRUPA U FUNKCIJI RURALNOG RAZVOJA
BJELOVARSKO–BILOGORSKE ŽUPANIJE**

ZAVRŠNI RAD

Križevci, 2017.

REPUBLIKA HRVATSKA
VISOKO GOSPODARSKO UČILIŠTE U KRIŽEVCIMA

TOMISLAV HEGED, student

**KOMPARATIVNA ANALIZA LOKALNIH AKCIJSKIH
GRUPA U FUNKCIJI RURALNOG RAZVOJA
BJELOVARSKO–BILOGORSKE ŽUPANIJE**

ZAVRŠNI RAD

Povjerenstvo za ocjenu i obranu završnog rada:

1. Dr. sc. Sandra Kantar, v. pred.	- predsjednik/ca povjerenstva
2. Dr. sc. Kristina Svržnjak, prof. v. š.	- mentor/ica i član/ica povjerenstva
3. Dragutin Kamenjak, dipl. ing., v. pred.	- član/ica povjerenstva

Križevci, 2017.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Predmet rada	1
1.2. Cilj rada	1
1.3. Svrha rada	2
2. PREGLED LITERATURE	3
2.1. Važnost i značaj ruralnog razvoja	3
2.2. Održivi razvoj ruralnih područja	4
2.3. LEADER.....	6
2.4. Lokalna akcijska grupa (LAG)	8
2.5. Lokalna razvojna strategija (LRS)	9
3. MATERIJALI I METODE	12
4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA – osnovni podaci o LAG-ovima u Bjelovarsko-	
bilogorskoj županiji.....	14
4.1. Lokalna akcijska grupa Sjeverna Bilogora	14
4.2. Lokalna akcijska grupa Bilogora-Papuk.....	18
4.3. Lokalna akcijska grupa Moslavina	21
5. KOMPARATIVNA ANALIZA LAG-ova U BJELOVARSKO-BILOGORSKOJ	
ŽUPANIJI	25
5.1. Područje djelovanja LAG-ova	25
5.2. Razvijenost gospodarstva LAG-ova.....	29
5.3. Izrada lokalne razvojne strategije LAG-ova.....	31
6. ZAKLJUČAK	34
7. LITERATURA	35
SAŽETAK.....	38

1. UVOD

U posljednje vrijeme vlada pojačano zanimanje o važnosti ruralnog razvoja na području Republike Hrvatske, a to je naročito vidljivo iz niza donesenih novih propisa i razvojnih dokumenata, te nekih novih institucionalnih rješenja i raznih projekata koji su popraćeni financijskom potporom iz domaćih i vanjskih izvora usmjerenih na razvitak ruralnih područja. Postalo je važno zaustaviti nepovoljne trendove zamiranja sela, kao i iseljavanje vitalne skupine stanovnika, te potaknuti gospodarski napredak i smanjiti razlike kako u opremljenosti infrastrukturom tako i u dostupnim uslugama između ruralnih i urbanih područja. Usporedno sa time, raste i zanimanje za ulaganja u ruralna područja s ciljem osiguravanja trajne dobrobiti i razvoja ruralnih prostora, te podizanja kvalitete istih.

Bitnu ulogu u zaustavljanju negativnih trendova u ruralnim područjima imaju lokalne akcijske grupe (LAG). LAG-ovi imaju ulogu da svojim pristupom i djelovanjem osnaže lokalnu zajednicu, poboljšaju životne uvjete, kvalitetu života ruralnog stanovništva i okoliša te potaknu aktivno sudjelovanje ruralnog stanovništva u procesu donošenja odluka, konkurentnosti i ukupnom razvoju ruralnih područja. Osim toga, stvaraju uvjete za provedbu održivog razvoja ruralnih područja uključivanjem lokalnog stanovništva u izradi i provedbi lokalnih razvojnih strategija. Putem lokalnih razvojnih strategija LAG-ovi doprinose razvoju ruralnog područja na temelju provedbe LEADER pristupa u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2014. do 2020. godine.

1.1. Predmet rada

Predmet rada su lokalne akcijske grupe koje imaju veliki utjecaj i mogućnost povlačenja novca iz fondova Europske unije i usmjeravanja k razvoju ruralnih područja Republike Hrvatske. Konkretno, ovaj rad će komparativnom analizom obuhvatiti tri LAG-a, u svrhu određivanja njihovih funkcija ruralnog razvoja Bjelovarsko-bilogorske županije, a to su: LAG Sjeverna Bilogora, LAG Bilogora-Papuk i LAG Moslavina.

1.2. Cilj rada

Cilj rada je analizirati lokalne razvojne strategije (LRS) navedenih LAG-ova sastavljena temelju LEADER pristupa za 2014.–2020. godinu, kako bi se napravila komparativna analiza utjecaja LAG-ova na ruralni razvoj Bjelovarsko-bilogorske županije.

Cilj je utvrditi koji od analiziranih triju LAG-ova ima „najbolje“ napravljenu LRS te prema određenim kriterijima koji od njih ima „najjači“ utjecaj na ruralni razvoj Bjelovarsko-bilogorske županije.

U teorijskom dijelu rada cilj je objasniti neke osnovne pojmove (ruralni razvoj, LAG, LEADER pristup i slično) koji su bitni za daljnje razumijevanje praktičnog dijela rada u kojem će biti prikazana analiza lokalnih razvojnih strategija LAG-a Sjeverna Bilogora, LAG-a Bilogora-Papuk i LAG-a Moslavina.

1.3. Svrha rada

Analizirani LAG-ovi približno se nalaze na području sa sličnim karakteristikama, ali svako područje je po nečemu posebnije, a osim Bjelovarsko-bilogorske županije obuhvaća i područja susjednih županija. Komparativna analiza triju LAG-ova dati će točnije podatke o razvojnim potrebama i o potencijalima razvoja ruralnih područja na kojima djeluju. To bi značilo da će se izdvojiti neke prednosti područja, ali i nedostaci koji bi trebali privući interes lokalnog stanovništva i potaknuti ih na sudjelovanje u daljnjem razvoju ruralnih područja u svrhu njihovog poboljšanja.

Svrha rada je uvidjeti koji LAG i po kojim kriterijima je najperspektivniji, odnosno koji LAG bi u budućnosti trebalo postići nabolje rezultate u funkciji ruralnog razvoja na području Bjelovarsko-bilogorske županije.

2. PREGLED LITERATURE

2.1. Važnost i značaj ruralnog razvoja

Pod pojmom ruralni razvoj podrazumijeva se razvoj ruralnih područja koja zauzimaju veliki dio teritorijalnog prostora Republike Hrvatske, točnije 91,6% površine Republike Hrvatske ima obilježja ruralnog područja¹. Prevladavanje ruralnog područja nad urbanim važno je za ravnomjeran razvoj tog cjelokupnog područja, a ne samo razvoj gradova. Pojam ruralnog razvoja zapravo označava očuvanje i bolju iskorištenost prirodnih resursa koji za konačni cilj ima trajno podizanje kvalitete življenja u ruralnim prostorima i učiniti selo privlačnijim mjestom za život i rad.

O važnosti ruralnog razvoja i razlikama između opremljenosti osnovnom infrastrukturom i uslugama između urbanih i ruralnih prostora najbolje govori Josip Defilippis u svojoj knjizi Poljoprivreda i razvoj (2005). On govori kako je još prije Drugog svjetskog rata većina stanovništva Hrvatske živjela na selu i bavila se poljoprivredom, a nakon njega je krenuo egzodus od sela prema gradovima koji nije jenjavao sljedećih 50 godina. To se dogodilo uslijed toga što je poslije rata naglasak stavljen na gospodarsko-razvojno težište odnosno na „brzu industrijalizaciju“ koja je prostorno bila vezana uz grad. Time se seljaštvu, a posebno onom mlađem, otvorio jedan novi, nepoznati svijet s mnogim novim mogućnostima i obećanjima koja su nudila zaposlenje u gradu čime bi si osigurali životnu egzistenciju. Otvaranjem takvih mogućnosti seljaštvo ne vidi perspektivu u životu i kvaliteti življenja na selu, pa ne odolijeva izazovima i kreće prema „svjetlima grada“. Kako bi zaustavili taj negativan trend napuštanja sela potrebno je prilagoditi gospodarski i društveni razvoj sela, a time i cjelokupnog ruralnog područja. Takav razvoj se treba odvijati s ciljem očuvanja prirodne sredine, pri čemu je stavljen naglasak na zadržavanju tradicionalnih vrijednosti.

Pored svih navedenih negativnih trendova bitno je navesti jedan važan element koji ima bitnu ulogu u razvoju ruralnih područja, a to je obrazovanje poljoprivrednika. Svržnjak i sur. (2006.) ističu koliko je bitno obrazovanje i koliko ono utječe na razvoj ruralnih područja. U provedenoj analizi prikazuju dobar primjer sustava trajnog stručnog obrazovanja i usavršavanja na Visokom gospodarskom učilištu u Križevcima².

¹ Podatak o veličini ruralnog područja koje je na svojim stranicama objavila Savjetodavna služba: http://www.savjetodavna.hr/adminmax/publikacije/leader_letak_1812_opt.pdf

² Stručni rad navedenih autora koji sadrži dobar primjer trajnog stručnog obrazovanja i usavršavanja, a koji između ostaloga govori i o važnosti obrazovne strukture poljoprivrednog stanovništva radi daljnjeg razvoja ruralnih područja.

Naglasak na razvoj ruralnog područja vidljiv je već kod osamostaljenja Republike Hrvatske kada su se njezini zakoni počeli uređivati i prilagođavati prema europskim zakonima. Zakoni su usklađivani sa ciljem temeljite reforme sustava poljoprivredne potpore Europske unije (EU) koja je svoju politiku usmjerila prema razvoju ruralnih područja. To sve potvrđuje Franić (2006.) koja u svome tekstu navodi sljedeće: „*Svi ti čimbenici doveli su do toga da se naglasak Zajedničke poljoprivredne politike EU (ZPP) postupno preselio u korist osnaživanja mjera za ruralni razvitak. Mjere se odnose na investiranje u poljoprivredne aktivnosti, u ljudske resurse, potpore područjima slabijih proizvodnih mogućnosti, zaštitu okoliša, preradu i marketing poljoprivrednih proizvoda, a upotunjene su mjerama u šumarstvu, te mjerama promocije razvoja ruralnih područja.*“ Prilagođenim ciljevima i mjerama ZPP i provedenim određenim istraživanjima proizlazi zaključak kako je budućnost razvoja poljoprivrede i ruralnih područja nakon ulaska Hrvatske u EU vidljiva upravo u nepoljoprivrednim djelatnostima poput turističkih aktivnosti i slično. O tome nam najbolje govore konstatacije Mikuš i sur. (2011.): „*Najnovija istraživanja pokazuju kako velik dio hrvatskih poljoprivrednika upravo u nepoljoprivrednim aktivnostima vidi mogućnost za opstanak i napredak. Svjesni komparativnih prednosti hrvatskih ruralnih područja, očekuju da će se u skoroj budućnosti, ulaskom u EU, ostvariti uvjeti za povećanje produktivnosti, bolje funkcioniranje poljoprivrednog tržišta i učinkovitije korištenje državnih potpora namijenjenih poljoprivredi i ruralnom razvoju. Mogućnosti povećanja poljoprivrednog dohotka vide u kvalitetnim prirodnim resursima, ostvarivanju dodane vrijednosti u poljoprivredi i oplemenjivanju poljoprivrede kroz turističke aktivnosti.*“ Slično gledište o razvoju nepoljoprivrednih aktivnosti u ruralnom području ima i Zmaić (2011.) koji u zaključku svog rada navodi da te nepoljoprivredne aktivnosti, osim neiskorištenog potencijala, imaju sve preduvjete za promoviranje i uspješnu primjenu koncepta multifunkcionalne poljoprivrede i integriranog ruralnog razvoja na temelju raznolikosti ruralnog područja, prirodnih resursa, očuvanog ruralnog krajobraza i tradicije. Zmaić nadalje navodi kako je nužna revitalizacija sela koja će nadalje osigurati podjednake uvjete za razvoj komercijalnih gospodarstava s jedne strane i samoodrživih i diversificiranih gospodarstava s druge strane.

2.2. Održivi razvoj ruralnih područja

Održivi razvoj najbolje opisuje njegova temeljna vrijednost, a to je život i njegova kvalitetna obnova. Na temelju saznanja tih vrijednosti proizlazi stajalište da budući

ekonomski razvoj i razvoj kvalitete života prvenstveno ovise o uporabi ukupnih prirodnih resursa, te određenim sustavnim ograničenjima koji se nameću u budućem planu održivog razvoja. Poveznica definicije održivog razvoja proizlazi iz relacija sadašnjih potreba i potreba budućih generacija. Tu konstataciju najbolje potvrđuje Lay (1992.) koji u svom tekstu navodi definiciju već općepoznatog pojma održivog razvoja koju je dala Svjetska (UN) komisija za okolinu i razvoj: „*održivi razvitak je razvitak koji izlazi u susret potrebama sadašnjih generacija bez kompromisa po mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe*“.

Nadalje, važno je naglasiti pojam ruralnog razvoja koji je usmjeren razvoju ruralnog (negradskog) prostora čime se taj prostor želi učiniti aktivnijim i poželjnijim mjestom za život. Kako bi se to postiglo bitno je poboljšati diverzifikaciju ruralne ekonomije i ublažiti brojne probleme koji iz toga proizlaze poput depopulacije, starenja stanovništva, fosilizacije pejzaža te generalno sve lošije socio-ekonomske pokazatelje. U skladu s time, naglasak je stavljen na cjelovit i višesektorski te održivi razvoj ruralnih područja. Upravo je održivost ključan i sastavni dio ovog razvojnog procesa putem kojeg sudionici u svojim zajednicama rade zajedno s ciljem uravnoteženja i stvaranja što boljih uvjeta za razvoj društva, gospodarstva i okoliša. Održivost nadalje vodi do postojanog i kontinuiranog razvoja što je preduvjet demografske stabilizacije. Taj cjelokupan razvojni put sastoji se od gospodarskih, društvenih i političkih promjena koje za krajnji cilj imaju poboljšanje kvalitete života cjelokupne populacije ruralnog prostora. U trajnom poboljšanju kvalitete života ljudi ruralnih područja i razvoja ruralnog područja važnu ulogu imaju i mladi ljudi. Međutim, budući da je mladim ljudima neprivlačan život u ruralnim područjima i nije im ponuđen životni standard koji očekuju i zaslužuju, javljaju se posljedice poput depopulacije, starenja stanovništva i još mnogi drugi. Upravo ovu konstataciju potvrđuje Ivković i sur. (2010.) koji dalje navode da je mladim ljudima koji se bave i koji se žele i dalje baviti poljoprivredom bitno omogućiti uvjete da od svoga rada mogu pristojno živjeti. Jedan od takvih uvjeta koji navode u svom radu je komasacija zemljišta kojom bi se osigurali veći obiteljski posjedi te eliminirali problemi poput pojave suša i poplava koji ugrožavaju skromna primanja seoskih obitelji. Osiguravanjem takvih uvjeta ujedno bi se postigao razvoj ruralnih područja kao i povratak mladih ljudi koji bi imali veliku ulogu u daljnjoj revitalizaciji ruralnih područja.

Zbog prethodno opisanih trendova slabljenja brojnih ekonomskih pokazatelja krajnje je potrebno identificirati i aktivirati lokalne sudionike kako bi upravo oni postali početni pokretači razvoja svog područja. Pritom je naglasak stavljen na razvitak

fleksibilnog malog poduzetništva kao pokretača inovativnosti te konstruktivnog lokalnog partnerstva različitih dionika iz više sektora djelatnosti.

Određeno ruralno područje svojim slabim ili nedovoljno razvijenim ruralnim prostorom loših gospodarskih značajki prvenstveno predstavlja problem samo sebi, a zatim i široj lokalnoj zajednici. Tako u kontekstu države slabija razvijenost ruralnog prostora predstavlja opterećenje daljnjeg razvoja zemlje iz čega proizlazi da je imperativ svake države, u kojoj ruralni prostor zauzima značajan dio teritorija, treba biti razvoj navedenih područja.

Iz ovih konstatacija proizlazi da je ruralni razvoj jedan dugotrajan i zahtjevan proces koji gledan kroz prizmu održivog i integralnog razvoja obuhvaća puno više od revitalizacije i financiranja poljoprivrede. Pritom se misli na ulaganje u kulturnu, socijalnu, obrazovnu i ekološku dimenziju kao i razvoj gospodarstva. Upravo to treba ohrabriti stanovnike ruralnih područja Hrvatske kako bi preuzeli odgovornost u ostvarivanju ljepše budućnosti zajednica u kojima žive.

2.3. LEADER

Primjenu LEADER³ programa započela je Europska unija (EU) provedbom reforme Zajedničke poljoprivredne politike, 1991. godine, kao krovni i sveobuhvatni program razvoja ruralnih područja. Program je inicijativa EU koji služi za potporu projektima ruralnog razvoja pokrenutih na lokalnoj razini koji bi služili revitalizaciji ruralnih područja i samim time stvaranju novih radnih mjesta. LEADER pristup oslanja se na izradu i provedbu Lokalnih razvojnih strategija (LRS) koje omogućuju integralnu provedbu gospodarske i socijalne kohezije, a provode ih Lokalne akcijske grupe (LAG-ovi) koje pružaju direktnu potporu lokalnim razvojnim dionicama i projektima nacionalnih programa ruralnog razvoja.

Ono po čemu se LEADER pristup razlikuje od nekih ostalih programa je u tome što on govori o tome kako, a ne što treba raditi. On se sastoji od sedam osnovnih elemenata – načela, koje treba slijediti u cijelosti, a ne pojedinačno: održivi ruralni razvoj, pristup temeljen na osobitostima područja, pristup odozdo prema gore, uspostavljanje lokalnih partnerstva, inovativnost, integralan i višesektorski pristup, umrežavanje i suradnja kao

³Akronim francuskih riječi: Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale, što u prijevodu znači "vezu među aktivnostima razvoja ruralnog gospodarstva".

korak dalje od umrežavanja prema pokretanju i provedbi zajedničkih projekata dva ili više LAG-ova unutar zemlje, regije i/ili Europske unije⁴.

Niz dobrih primjera provedbe LEADER programa u razdoblju od 1991. do 2006. godine navodi Ilak-Peršurić (2009.) u svom znanstvenom radu „Leader programi i njihova funkcija u ruralnom razvoju“. U radu je navedeno kako razne aktivnosti kreću upravo od lokalne zajednice što je dokazano na primjeru ruralnog područja u Španjolskoj gdje nije postojala suradnja između lokalnih vlasti, a LEADER program je potaknuo njihovu odgovornost u zajedničkom vođenju pozitivnih promjena u ruralnom prostoru. Kasnije su spomenuti još neki dobri primjeri poput onoga da je u Španjolskoj došlo do reaktiviranja administrativnih tijela, u Italiji je došlo do povećanja monopola turističkih organizacija i utjecaja u LAG-ovima, a u Francuskoj je zbog nekih ruralnih problema poput napuštene zemlje, opće deagrarizacije i sl. došlo do toga da je postala jedna od najaktivnijih članica u Leader programima.

LEADER CLLD⁵ je mehanizam za uključivanje partnera na lokalnoj razini, uključujući i predstavnike civilnog društva i lokalne gospodarske dionike, u izradi i provedbi lokalne strategije koja pomaže njihovom području k održivoj budućnosti. Provodi se putem strategija lokalnog razvoja na način da uvažava lokalne potrebe pa tako i one potencijalne, uključujući inovativne razvojne mogućnosti u lokalnom kontekstu, umrežavanje i suradnju. LAG-ovi su definirani kao nositelji CLLD pristupa (putem provedbe svojih Lokalnih razvojnih strategija) koji će kao takvi dobivati potporu, i nastojati provesti Lokalne razvojne strategije, koju će dobivati iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR)⁶. Kao konačni cilj, CLLD ima LEADER učiniti učinkovitijim za potporu inovacijama i lokalnom upravljanju.

Provedba u Republici Hrvatskoj - CLLD, u razdoblju 2014.-2020., će se u Republici Hrvatskoj provoditi putem Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (3% ukupne alokacije – 67,5 mil. eur), a u kasnijoj fazi je predviđeno i uključivanje Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo, što je definirano Partnerskim sporazumom između Republike Hrvatske i Europske komisije za korištenje ESI fondova za rast i radna mjesta u razdoblju 2014 - 2020⁷.

⁴ Više o pristupu LEADER i osnovnim načelima: <http://www.hmrr.hr/hr/leader/pristup-leader/>

⁵ Akronim engleskih riječi: Community Led Local Development, što u prijevodu znači „*lokalni razvoj pod vodstvom zajednice*“.

⁶ Više o tome govori uredba Europske unije na internet stranici: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:32013R1310>

⁷ <http://www.lmh.hr/leader-clld/clld>

Mjera 19 „LEADER – CLLD“ sastoji se od ukupno četiri podmjere:

- Podmjera 19. 1. Pripremna pomoć
- Podmjera 19. 2. Provedba operacija unutar CLLD strategije
- Podmjera 19. 3. Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG – a
- Podmjera 19. 4. Tekući troškovi i animacija

Potrebno je istaknuti podmjeru 19. 1. Pripremna pomoć, zato što je ona jedna od ključnih mjera za koju je isplaćena potpora i koja vodi konačnom ostvarivanju cilja CLLD–a i ispunjavanja svrhe njegovog postojanja. Podmjera 19. 1. Pripremna pomoć kao svoje korisnike prihvaća LAG–ove (koji su odobreni i koji nisu odobrene unutar IPARD programa). U prihvatljive troškove ove podmjere ulaze: izgradnja kapaciteta za zaposlenike, volontere i članove LAG-a u svrhu izrade LRS; umrežavanje u svrhu izrade LRS; treninzi za lokalne dionike u svrhu izrade LRS; izrada studija za područje LAG-ova (uključujući i studije isplativosti za neke od projekata koji će biti opisani u LRS); izdaci vezano za izradu LRS (uključujući i konzultantske izdatke te izdatke za aktivnosti konzultiranja dionika u svrhu bolje pripreme LRS); administrativni troškovi (rad ureda i troškovi zaposlenika) za LAG koji nije ostvario potporu za tekuće troškove u razdoblju 2007 – 2013 i za LAG kojemu je istekao IPARD ugovor. I ono najvažnije je da se ovom podmjerom financira do 100% ukupnih prihvatljivih troškova, a najviše do 100.000 eura.

2.4. Lokalna akcijska grupa (LAG)

LAG je naziv za lokalnu akcijsku grupu koji za cilj ima povezivanje lokalne dionike iz sva tri sektora (civilni, gospodarski i javni) stvaranjem lokalnih partnerstva. Njihov zadatak je izrada lokalnih razvojnih strategija te praćenje i usmjeravanje njihove provedbe uključujući korištenje sredstava potpore. LAG-ovi udružuju partnere iz javnog i privatnog sektora, pri tome pazeći na uravnoteženu zastupljenost predstavnika postojećih lokalnih interesnih skupina, koji dolaze iz različitih socio–ekonomskih sektora. Uzimajući u obzir razinu odlučivanja, bar 50% članova mora dolaziti iz poslovnog sektora i sektora civilnog društva. Ono pozitivno pri osnivanju LAG-ova je da se oni mogu graditi već na postojećim partnerstvima. Područja osnivanja LAG–ova su ona ruralna područja koja imaju više od 10.000, a manje od 150.000 stanovnika uključujući manje gradove te gradove s manje od 25.000 stanovnika. Jedan dobar primjer lokalnog partnerstva navodi Marinković (2014.) koji u svome radu govori o razvojnom potencijalu LAG-a „Škoji“ i njihovom zajedničkom cilju, a to je izrada i provedba strategije lokalnog razvoja na temelju razvojnih mogućnosti područja LAG-a. Nadalje Marinković objašnjava da je LAG

ograničen gustoćom populacije otoka i naselja, ali da unatoč tome postoji puno vrijednih neiskorištenih resursa. Isto tako navodi da su unutar LAG-a sačuvane tradicionalne vrijednosti otoka koje su potencijal budućeg razvoja turizma i poljoprivrede na temelju LEADER programa za koji navodi da je dobar program revitalizacije stanovništva.

Osnivanjem LAG-ova u Hrvatskoj nastoji se potaknuti komuniciranje, razmjena iskustva i suradnja, te dati poticaj srodnim razvojnim inicijativama u ruralnim dijelovima Hrvatske. U Hrvatskoj postoji 57 LAG-ova koji se rasprostiru na 94,14% ukupne površine Hrvatske. Oni obuhvaćaju 536 jedinica lokalne samouprave i čine 96,40% ukupnog broja jedinica lokalne samouprave u Hrvatskoj. LAG-ovi su originalan i važan dio pristupa LEADER. Svrha postojanja LAG-ova je razviti ruralne dijelove, a to je moguće raznim programima od kojih je jedan takav „LEADER – CLLD“ i na temelju kojeg je Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju izdala odluke o dodjeli sredstava za provedbu određene mjere. Točnije mjera 19. „LEADER – CLLD“, podmjere 19. 1. Pripremna pomoć. Korisnici ove mjere su LAG – ovi kojima intenzitet potpore iznosi 100%, a ona se odnosi na izradu Lokalne razvojne strategije i tekuće troškove LAG-ova. U skladu sa Pravilnikom⁸ o provedbi mjere odobreno je 50 Odluka o dodjeli sredstava u ukupnom iznosu od 18 142 142, 11 kuna.⁹

2.5. Lokalna razvojna strategija (LRS)

Veći niz godina program LEADER pokazao se kao učinkovit model lokalnog razvoja, a postao je i sastavnim dijelom politike ruralnog razvoja koji se financira iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj, a kasnije možda i mnogih drugih fondova o čemu pojedinačno odlučuju zemlje članice koje provode ovaj program. Upravo radi potpunijeg iskorištavanja sveukupnog potencijala LEADER programa proizašla je ideja izrade složenijih integracija lokalnih potreba i rješenja sadržanih u LRS. LRS mora služiti razvoju lokalnih potreba što bi značilo da specifične ciljeve i prioritete treba odraditi na lokalnoj razini sukladno tim potrebama, a pri samoj izradi strategije potrebno je zadržati konzistentnost programskih ciljeva između lokalnih strategija na nacionalnoj, regionalnoj i/ili sub-regionalnoj razini. Važnosti izrade lokalne razvojne strategije ističe Alibegović (2007.) u svome radu gdje govori da bez strateškog planiranja, definiranja razvojnih prioriteta i izvora sredstava za njihovo financiranje nije moguće ostvariti razvojne ciljeve u

⁸ Pravilnik je moguće pronaći na internet stranici: <http://www.apprrr.hr/Download.ashx?FileID=fc9a254a-dbf0-401a-a667-9dcad8504dbb>

⁹ 50 Odluka o pojedinom iznosu sredstava za svaki LAG pojedinačno može se pronaći u tablici na internet stranici: <http://www.apprrr.hr/Download.ashx?FileID=d731215c-d5f9-496f-8885-48e6c0cd89ea>

općini, gradu, a čak ni u županiji. Iz tih tvrdnji proizlazi zaključak da njihov programski proračun nije sam sebi dovoljan radi osiguranja nedostajućih sredstava kojima bi se postigli razvojni rezultati na lokalnoj i regionalnoj razini već je potrebno naći druga (ne proračunska) sredstva radi ostvarenja tih ciljeva. Još jedan primjer o važnosti izrade strategije navodi Relja (2015.) na primjeru strateških dokumenata ruralnog turizma koji na nacionalnoj razini ne postoje, a rijetki su na regionalnoj i lokalnoj razini. Takvoj situaciji doprinose, kao što je navedeno ranije u tekstu, slabi financijski kapaciteti javnog sektora na lokalnoj razini koje treba osigurati određenim izvorima financiranja (ne proračunskim), nadalje slabi ljudski kapaciteti javnog sektora na lokalnoj razini, prezahtjevna administracija, loša komunalna infrastruktura i neosvijestjenost stanovništva o razvojnim mogućnostima ruralnog turizma. Kao zaključak proizlazi da se jedino ustrajnim djelovanjem može promijeniti svijest nadležnih institucija prema strateškom planiranju koji za konačan cilj imaju ostvarivanje povoljnih privrednih učinaka i bolje kvalitete života lokalnog stanovništva.

Izrada LRS je ozbiljan i zahtjevan posao budući da je dio LEADER programa koji zahtjeva ispunjavanje određenih uvjeta kako bi uspješno dobili financijsku potporu iz programa i mogli je uložiti u provedbu razvojnih projekata određenog područja koje obuhvaća pojedini LAG. Kako bi LAG-ovi mogli kvalitetno izraditi strategiju i u potpunosti je provesti, potrebno je da ispune i usklade sve zahtjeve programa. Tako jedna od Uredbi Europske unije¹⁰ definira kako LRS mora sadržavati minimalno sljedeće navedene elemente:

- definicija/opis područja i stanovništva obuhvaćenog strategijom (uključujući površinu područja, broj jedinica lokalne samouprave i naselja, broj stanovnika);
- analiza razvojnih potreba i potencijala područja, uključujući analizu snaga, slabosti, prilika i prijetnji (SWOT analiza);
- opis LRS i njezinih ciljeva, opis integriranog i inovativnog karaktera LRS i hijerarhije ciljeva, uključujući mjerljive ciljeve u odnosu na ostvarenje ili rezultate. U odnosu na rezultate, ciljevi se mogu izraziti u kvantitativnim ili kvalitativnim pojmovima. Strategija mora biti usklađena s Programom;
- opis procesa uključivanja zajednice u razvoj strategije;
- akcijski plan koji pokazuje kako se ciljevi provode u djela;

¹⁰ Uredba Europske unije 1303/2013, članak 33.

- opis upravljačke i nadzorne organizacije strategije, koja demonstrira kapacitet LAG-ada provede strategiju i opis specifičnih metoda evaluacije;
- financijski plan strategije, uključujući planiranu dodjelu od svakog od predmetnih ESI fondova (Budući da Hrvatska primjenjuje pristup jednog fonda, navest će se alokacija iz Programa).

Već spomenutom financijskom potporom i zatim provedbom razvojnih projekata izrada LRS postat će ključni pokretač promjena u gospodarstvu i društva u cjelini. Upravo to je bitno naglasiti zato što su ključni pokretači tih promjena predstavnici javnog, gospodarskog i civilnog sektora. Na taj način omogućeno je javnosti uključivanje u upravljanje lokalnim razvojem, pa oni tako imaju priliku svojim mišljenjem i djelovanjem, a polazeći od razvojnih potreba i mogućnosti, direktno utjecati na ostvarenje ciljeva ruralne politike područja LAG-ova.

3. MATERIJALI I METODE

Kao materijal pri izradi završnog rada korišteni su dostupni podaci i literatura vezana uz tematiku završnog rada što je analizirano kroz pregled literature, te navedeno u popisu literature na kraju završnog rada. Fokus je stavljen na lokalne razvojne strategije analiziranih lokalnih akcijskih grupa: LAG Sjeverna Bilogora, LAG Bilogora-Papuk i LAG Moslavina. Napravljena je analiza sadržaja lokalnih razvojnih strategija kako bi se izdvojili parametri na temelju koji se radi usporedba triju LAG-ova, odnosno „dokazuje“ koji LAG ima najjaču poziciju „promicatelja“ ruralnog razvoja Bjelovarsko-bilogorske županije. Metodu analize sadržaja, odnosno komparativnu analizu najbolje opisuje Giddens (2007.) koji ju opisuje kao jednu od istraživačkih metoda koju često koriste sociolozi i kojom uspoređuju nekoliko određenih socijalnih situacija u jednome društvu ili nekoliko primjera različitih društava. Ona se provodi radi prikupljanja činjeničnih dokaza koji se mogu iskoristiti za određenu studiju i kako bi se na najbolji način mogli analizirati dobiveni rezultati prije donošenja bilo kakvog zaključka. Drugim riječima, u zaključku se daje odgovor zbog čega i na osnovi kojih parametara je određeni LAG najperspektivniji za budućnost i razvoj ruralnog područja Bjelovarsko-bilogorske županije. S obzirom da se LAG Moslavina jedina proteže na tri županije, napravljena je procjena po nekim parametrima koji se odnose samo na područje Bjelovarsko-bilogorske županije kako bi podaci bili usporedivi sa ostala dva LAG-a.

Rezultati istraživanja podijeljeni su na dvije cjeline:

1. Osnovni podaci LAG-ova u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji pri čemu je napravljen prikaz osnovnih podataka triju analiziranih LAG-ova,
2. Komparativna analiza LAG-ova u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji na temelju parametara podijeljenih u tri veće skupine¹¹:
 - a) Područje djelovanja LAG-ova (površina, jedinice lokalne samouprave, stanovnici, gustoća naseljenosti, broj naselja, broj kućanstava, zaštićena površina i slično),

¹¹Treba se napomenuti kako su za komparativnu analizu LAG-ova izdvojeni oni parametri iz lokalnih razvojnih strategija koji su usporedivi između barem dva LAG-a. No, na kraju se zaključak donosi na temelju usporedivih parametara između svih analiziranih LAG-ova.

S obzirom da se LAG Moslavina jedina proteže na tri županije, napravljena je procjena po nekim parametrima koji se odnose samo na područje Bjelovarsko-bilogorske županije kako bi podaci bili usporedivi sa ostala dva LAG-a.

- b) Razvijenost gospodarstva (broj obrta, broj zadruga, broj OPG-a, cestovna infrastruktura, prosječni dohodak, indeks razvijenosti i slično),
- c) Izrada lokalne razvojne strategije (članovi LAG-a, sudionici izrade LRS s obzirom na javni, gospodarski i civilni sektor, i slično).

Uspoređivani parametri su tablično prikazani, a „najjači“ parametri u razvoju ruralnog razvoja Bjelovarsko-bilogorske županije istaknuti zelenom bojom. Na taj način se vizualno lakše može uočiti koji LAG predstavlja „predvodnika“ ruralnog razvoja Bjelovarsko-bilogorske županije na temelju najviše zazelenjenih parametara.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA – osnovni podaci o LAG-ovima u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji

U ovom poglavlju bit će opisana tri LAG-a Bjelovarsko-bilogorske županije po nekim svojim osnovnim i bitnim obilježjima koji će kasnije biti korišteni u komparativnoj analizi LAG-a Sjeverna Bilogora, LAG-a Bilogora-Papuk i LAG-a Moslavina.

4.1. Lokalna akcijska grupa Sjeverna Bilogora

Lokalna akcijska grupa Sjeverna Bilogora obuhvaća teritorij devet jedinica lokalne samouprave (JLS) koje se nalaze na sjever–sjeverozapadu Bjelovarsko–bilogorske županije, a to su: općina Veliko Trojstvo, općina Šandrovac, općina Severin, općina Velika Pisanica, općina Veliki Grđevac, općina Nova Rača, općina Kapela, općina Rovišće i općina Zrinski Topolovac. LAG Sjeverna Bilogora obuhvaća teritorij od 713,20 km² odnosno 27% ukupne površine Bjelovarsko-bilogorske županije. Na tom teritoriju ukupno živi 18,5% ukupnog stanovništva županije, točnije 22.164 stanovnika (prema popisu stanovništva iz 2011. godine). LAG Sjeverna Bilogora osnovana je 15. listopada 2008. godine kao udruga u čijem su sastavu bile već spomenute JLS, a čiji je cilj djelovanje prema načelima LEADER programa. Kao svoje ciljeve i zadaće ovaj LAG vidi u: poticanju održivog razvoja lokalnih zajednica, poboljšanju ekonomske konkurentnosti područja, poticanju međusektorskog povezivanja i suradnje, uključivanju raspoloživih snaga radi razvoja ideja i mogućih rješenja, planiranju budućnosti prema potencijalima i posebnostima područja, očuvanju i razvijanju proizvodnje lokalnih poljoprivrednika i malih poduzetnika te razvoju ruralnog turizma i njegovanja kulturne baštine.

Za potrebe provedbe ciljeva i zadaća prema načelima LEADER programa LAG podnosi potrebnu dokumentaciju Agenciji za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju i nakon što je podnesena dokumentacija pregledana, odobravaju se određena novčana sredstva za daljnji rad LAG-a. Jedan od takvih programa bila je i „Mjera 19 LEADER – CLLD“ na temelju koje su odobrena sredstva za izrade lokalnih razvojnih strategija (LRS)¹².

¹² Ukupan iznos odobrenih novčanih sredstava za izradu LRS moguće je pronaći u podnaslovu 2. 4. Lokalna akcijska grupa (LAG), u fusnoti broj 9, a više o izradi LRS LAG – e Sjeverna Bilogora i ostale informacije na internet stranici: http://www.lag-sjeverna-bilogora.hr/dokumenti_1.asp?n=7.

Prema provedenoj analizi osnovnih statističkih podataka lokalne razvojne strategije LAG-a Sjeverna Bilogora moguće je iščitati podatke o gustoći naseljenosti koja iznosi 32 stanovnika/km², ukupnom broju naselja koji iznosi 93 naselja i isto tako o 7.289 kućanstava. Kao jedna od značajnih razvojnih resursnih osnova je kulturno-povijesna i tradicijska baština s područja LAG-a koji u svom području broji ukupno 68 zaštićenih nacionalnih kulturnih dobara u što ulaze pokretna i nepokretna kulturna dobra. Osobitost LAG-a predstavlja krajobrazna i biološka raznolikost koja je uvrštena u međunarodnu mrežu prirodne baštine NATURA 2000 (najveća koordinirana mreža područja očuvane prirode u svijetu), a sve to radi međunarodnog značaja. Tako NATURA 2000 obuhvaća ukupno 33.510,7 ha zaštićene površine, odnosno 47,01% ukupne površine LAG-a. U okviru NATURA 2000 zaštićene površine moguće je podijeliti na tzv. područja od značaja za zajednicu (SCI¹³ područja –1.441,05 ha, tj. 2,02 % ukupne površine LAG-a) i područja posebne zaštite (SPA¹⁴ područja –33.114,14 ha, što je 46,91 % ukupne površine područja LAG-a).

Bitno je spomenuti kako LAG ima dobro razvijen sustav ustanova koje su neophodne za održavanje tradicionalnog načina života stanovnika, a koje vode prema općem društvenom razvoju zajednice. Počevši tako od ustanova za predškolski odgoj djece, do osnovnih škole, kao i ustanova za društveni razvoj zajednice pa sve do ustanova za zdravstvenu skrb područje LAG-a obuhvaća ukupno 125 objekata društvenog i zdravstvenog značaja za zajednicu.

Cestovna mreža je najvažniji dio prometne infrastrukture, ali se može reći da je i pored povoljnog prometnog položaja područje LAG-a izolirano zato što niti jedna suvremena prometnica ne prolazi tim područjem, a postojeća cestovna mreža nije zadovoljavajuća u pogledu kvalitete i kvantitete. Asfaltirano je 521,8 km nerazvrstanih, općinskih, gradskih, županijskih i državnih cesta, a 330,21 km nije asfaltirano, od čega je najviše nerazvrstanih i općinskih cesta. Nadalje, pokrivenost brzim internetom iznosi 70%, kao i pokrivenost električnom mrežom koja iznosi gotovo 100%, no bitno je naglasiti kako je na plinsku mrežu priključeno samo 53% naselja što zapravo i nije zadovoljavajuće i što se u narednom razdoblju mora popraviti. Isto tako, kao jedan od problema je što na području LAG-a ne postoji niti jedno reciklažno dvorište, kao ni odlagalište građevinskog

¹³ Područja očuvanja značajno za vrste i stanišne tipove, odnosno područja značajna za očuvanje i ostvarivanje povoljnog stanja drugih divljih vrsta i njihovih staništa, kao i prirodnih tipova od interesa za Europsku uniju.

¹⁴ Područja značajna za očuvanje i ostvarivanje povoljnog stanja divljih vrsta ptica od interesa za Europsku uniju, kao i njihovih staništa, te područja značajna za očuvanje migratornih vrsta ptica, a osobito močvarna područja od međunarodne važnosti.

otpada. Najposebnija karakteristika LAG-a je velika multikulturalnost što je jedna od ključnih prednosti područja LAG-a u kojem živi 16,08% manjinskog stanovništva.

Potrebno je istaknuti i neke podatke koji predstavljaju osnovne razvojne pokazatelje LAG-a poput prosječnog dohotka koji po stanovniku iznosi 14.733 kn, zatim prosječne izvorne prihode JLS po stanovniku koji iznose 1.121,22 kn, prosječnu stopu nezaposlenosti od 29,14%, udio obrazovanog stanovništva u radno aktivnoj populaciji od 49,64% i indeks razvijenosti koji iznosi 51,90%¹⁵.

Što se tiče broja obrta na području LAG-a registrirano je 100 obrta i može se reći da ovaj podatak ukazuje na značajan pad obrta u odnosu na 2012. godinu kada je on bio veći za gotovo 100%. Isto tako može se zaključiti da je zadružni sustav izuzetno slab budući da na području LAG-a postoje samo dvije zadruge. Takav zadružni sustav potrebno je dodatno jačati i poticati raznim aktivnostima LAG-a, kako bi se ojačao gospodarski utjecaj. Za razliku od nekih navedenih nedostataka, na području LAG-a kućanstva raspolažu sa 30.314 ha poljoprivrednog zemljišta od čega se veliki dio koristi za poljoprivrednu proizvodnju. Međutim, pored velike i dobre iskorištenosti zemljišta poseban problem predstavlja rascjepkanost zemljišta jer je navedena površina rascjepkana na čak 29.110 parcela. To bi značilo da su kućanstva prosječne veličine 1,04 ha. Suprotno takvim određenim neujednačenostima, za udio šumskih površina u ukupnim površinama LAG-a možemo reći da su one ravnomjerno prostorno raspoređene i uravnotežene odnosom površine, kvalitete i zdravstvenog stanja šuma. Područje je kvalificirano kao srednje šumovito, a na području LAG-a nalazi se 18.419 ha šuma.

Prema podacima iz 2015. godine na području LAG-a u sustavu poticane poljoprivredne proizvodnje upisano je 3.683 poljoprivrednih gospodarstava (od čega 3.631 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava). U odnosu na ukupan broj nositelja obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava (OPG), čak 37% žena navodi se nositeljicama OPG-a. U ukupnom broju nositelja OPG-a ima 10,78% nositelja koji su mlađi od 40 godina, a negativna je činjenica što je 34,32% nositelja starijih od 65 godina. Isto tako samo 0,72% nositelja ima završen fakultet, dok 20,30% nositelja OPG-a kao stupanj obrazovanja ima

¹⁵ Indeks razvijenosti je kompozitni pokazatelj koji se računa kao ponderirani prosjek više osnovnih društveno-gospodarskih pokazatelja radi mjerenja stupnja razvijenosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave te se na temelju odstupanja vrijednosti pokazatelja od državnog prosjeka jedinice lokalne područne (regionalne) samouprave razvrstavaju u skupine razvijenosti. Teritorijalne jedinice koje imaju vrijednost indeksa razvijenosti manji od 75% imaju pravo na status potpomognutih područja. Pri izračunu indeksa razvijenosti koriste se sljedeći pokazatelji: stopa nezaposlenosti, dohodak po stanovniku, proračunski prihodi jedinica lokalne odnosno područne (regionalne) samouprave po stanovniku, opće kretanje stanovništva te stopa obrazovanosti (<https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/112>).

završenu srednju stručnu spremu. Jedna od tradicionalnih djelatnosti koja se sve više razvija na području LAG-a je slatkovodno ribarstvo pa tako na području LAG-a ima ukupno 6 ribnjaka koji zauzimaju površinu od oko 40 ha. Ta područja, odnosno ribnjaci su važni za razvoj sportsko-ribolovnih aktivnosti, isto tako imaju ulogu u protupožarnoj zaštiti područja LAG-a, a i od iznimne važnosti su za razvoj turističke ponude. Vezano uz turističku ponudu područja LAG-a pažnju privlači i lovni turizam koji je u ovom području tek u fazama razvitka, ali ima jako dobru perspektivu i mogao bi se povećati s obzirom na sadašnji broj od samo 8 lovišta. Perspektiva postoji zato što su u posljednje vrijeme sve brojnija ulaganja u kontinentalni i ruralni turizam, a pod ta ulaganja ulazi upravo i lovni turizam u kojem leži potencijal turističke ponude.

Analizom razvojnih potreba i potencijala LAG-a, u lokalnoj razvojnoj strategiji napravljena je SWOT analiza koja pokazuje neke snage i slabosti LAG-a, ali isto tako prilike koje bi LAG mogao iskoristiti u daljnjem razvoju i prijetnje koje bi ga u tome mogle spriječiti. Tako LAG napravljenom SWOT analizom ukupno navodi 18 snaga (povoljan geoprometni položaj u Hrvatskoj, očuvani prirodni resursi, očuvano poljoprivredno zemljište, kvaliteta življenja, strateško planiranje,...), 20 slabosti (nedostatak dugoročnog strateškog opredjeljenja razvoja područja LAG-a Sjeverna Bilogora, nedovoljna istraženost prirodnih potencijala, slaba ekonomska snaga lokalnih poduzetnika, mala mobilnost radne snage, nedovoljno razvijen marketing područja,...), 20 potencijalnih prilika (izgradnja sustava odvodnje otpadnih i oborinskih voda, pozitivni turistički trendovi, podizanje kvalitete radne snage, jačanje privlačenja ulaganja, umrežavanje civilnog i poslovnog sektora,...) i 14 prijetnji (održavanje i izgradnja infrastrukture, nedostatak jasne gospodarske strategije nacionalne razine, negativan demografski trend, smanjenje prihoda iz državnog proračuna i poreza, sport i rekreacija,...) u svojoj lokalnoj razvojnoj strategiji vezanoj za vremensko razdoblje za koje je predviđeno ispunjavanje ciljeva strategije.

Kako bi LAG dodatno ojačao svoje kapacitete i podigao dodanu vrijednost, u planu je priprema i realizacija dva projekta suradnje u razdoblju 2017. – 2020. godine, a tematska područja bi obuhvaćala poticanje diversifikacije proizvodnje i prerade u ruralnom kraju i prepoznatljivost lokalnih proizvoda na europskom tržištu, te promoviranje prepoznatljivosti i očuvanja kulturne baštine te tradicionalnih proizvoda, a posebno onih sa zaštićenih područja i područja mreže NATURA 2000.

LAG Sjeverna Bilogora navodi 102 sudionika koja su sudjelovala u izradi LRS od kojih ih je 27 iz javnog sektora odnosno 26,47%, 54 iz gospodarskog sektora odnosno

52,94%, a iz civilnog sektora 21 odnosno 20,59%. Unutar navedena 102 sudionika koji su pomagali u izradi strategije bile su 32 žene (31,4%) i 70 muškaraca (68,6%). Među sudionicima bilo je 6 osoba mlađih od 29 godina, njih 56 između 29 i 50 godina, a 40 osoba koje su bile starije od 50 godina. Članovi skupštine broje 65 članova od kojih je njih 18 iz javnog sektora (27,7%), 25 iz gospodarskog sektora (38,5%), a njih 22 iz civilnog sektora (33,8%). Od navedenih 65 članova bile su 24 žene (36,92%) i 41 muškarac (63,08%). Imenovani su članovi. Imenovano je i 15 članova upravnog odbora LAG-e, među kojima ih je 5 bilo iz javnog sektora (33,33%), 6 iz gospodarskog sektora (40%), a 4 iz civilnog sektora (26,7%). Od njih ukupno 15 bilo je 8 žena (53,33%) i 7 muškaraca (46,67%). Isto tako izabrano je i 9 članova nadzornog odbora.

4.2. Lokalna akcijska grupa Bilogora-Papuk

Lokalna akcijska grupa Bilogora–Papuk obuhvaća teritorij od 848,3 km²(32% ukupne površine Bjelovarsko-bilogorske županije), a pokriva područje gradova Daruvara i Grubišnog polja te općina Đulovac, Končanica, Sirač i Dežanovac. Područja koja pokriva LAG u cijelosti se nalaze u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. LAG je osnovan 2010. godine, a prema popisu stanovnika iz 2011. godine na području LAG–a živi ukupno 28.649 stanovnika odnosno 23,92% stanovnika županije. Cilj osnivanja LAG-a Bilogora-Papuk bio je identifikacija lokalne razvojne strategije, sudjelovanje u poticanju ruralnog razvitka kroz povezivanje i sudjelovanje u "LEADER - projektima", te zajedničke aktivnosti u prikupljanju sredstava i njihovoj pravilnoj raspodjeli prema namjeni za koju su dobivena s ciljem unapređenja kvalitete života i održavanja broja stanovnika kroz održiv, integrirani lokalni razvoj u ruralnom području Bjelovarsko-bilogorske županije. Odluka o osnivanju lokalne akcijske grupe donesena je zajedničkim interesom da se vlastitoj zajednici osigura razvoj u suglasju s očuvanjem tradicije i prirodne baštine, cilj je educiranje mladih naraštaja o osobitosti i važnosti okoliša i kraja u kojem žive, o vrijednostima prirodnih bogatstava koja nas okružuju i o uzajamnom poštovanju među ljudima.

LAG Bilogora – Papuk je putem Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, nakon što je podnesao potrebnu dokumentaciju, ostvario prava na dodjelu određenih novčanih sredstava unutar jednog od LEADER programa – „Mjera 19

LEADER – CLLD“. Novčana sredstva su odobrena za podmjernu ovog programa koja se temelji na izradi lokalnih razvojnih strategija (LRS)¹⁶.

Među nekim osnovnim statističkim podacima područja LAG-a izdvaja se prosječna gustoća naseljenosti koja iznosi 33,77 stanovnika/km² koja je nešto manja od županijskog i državnog prosjeka. Područje LAG-a broji 92 naselja. Vezano uz zaštićenu nacionalnu kulturno-povijesnu baštinu, u lokalnoj razvojnoj strategiji LAG-a Bilogora-Papuk navode se 74 pokretna i nepokretna kulturna dobra poput spomenika graditeljstva, spomeničkih kompleksa, arheoloških lokaliteta, objekata etnološkog značaja i objekata industrijske baštine, a navode se još neki koji nisu upisani u LRS. Od 169 objekata društvenog i zdravstvenog značaja za zajednicu najviše je mjesnih i društvenih domova, međutim većina ih zahtjeva rekonstrukciju i adaptaciju kako bi zadovoljili u svojoj namjeni. Ono što isto tako nije zadovoljavajuće, to je loše stanje cesta koje se u budućem razdoblju trebaju asfaltirati pomoću mjera ruralnog razvoja. Iako podatak od 507,27 km govori da je veliki dio cesta asfaltiran, ali kao što je već navedeno one nisu u zadovoljavajućem stanju i treba ih popraviti. Najveći dio neasfaltiranih cesta jesu nerazvrstane ceste, a ukupno na području cijelog LAG-a je 145,16 km neasfaltiranih cesta. Podatak koji pokazuje na 82% pokrivenosti brzim internetom je poprilično prihvatljiv isto kao i podatak o 97,5% pokrivenosti električnom mrežom. Za razliku od navedenog, plinoopskrba područja LAG-a zastupljena je tek sa 42,23% u ukupnom broju priključaka na sustav. Međutim, u lokalnoj razvojnoj strategiji navode da ta činjenica nije zabrinjavajuća budući da je to rezultat bogatstva/postojanja drugih izvora energenata poput npr. drvene mase. Jedan od nedostataka LAG-a je što nema odlagalište građevinskog otpada, a nema ni postojeće izgrađeno reciklažno dvorište.

Na cijelom području LAG-a djeluje 16 organizacija nacionalnih manjina od kojih prevladavaju organizacije češke nacionalne manjine budući da na području LAG-a živi 6.260 stanovnika češke nacionalnosti (otprilike 20% stanovništva LAG-a).

Osnovni razvojni pokazatelji, između ostaloga, pokazuju i indeks razvijenosti koji za područje LAG-a iznosi 60,40%. Prema pregledu broja poslovnih subjekata, osnovni pokazatelji govore kako u LAG-u ima 268 obrta i 13 zadruga. Jedna od slabosti koja je kao takva prikazana i u SWOT analizi je velika rascjepkanost zemljišta pa je tako ukupna poljoprivredna površina LAG-a (23.629,18 ha) podijeljena na 24.662 parcele, što iznosi

¹⁶ Ukupan iznos odobrenih novčanih sredstava za izradu LRS moguće je pronaći u podnaslovu 2. 4. Lokalna akcijska grupa (LAG), u fusnoti broj 9, a više o izradi LRS LAG – e Bilogora – Papuk i ostale informacije na internet stranici: <http://www.lag-bilogora-papuk.hr/hr/dokumenti/62932912/>

0,96 ha/kućanstvu. Posebna pažnja posvećuje se održivosti šuma i zaštiti okoliša, tako na području LAG-a ima 40.307,28 ha šumskog zemljišta koje zauzima 47,6% ukupne površine LAG-a. Osim šumskog zemljišta dobro je spomenuti i lovna područja koja zauzimaju površinu od 86.132 ha koja je podijeljena u 17 lovišta.

Ukupan broj registriranih poljoprivrednih gospodarstava na području LAG-a iznosi 3.218 (od čega 3.151 OPG-a). Kao nositelji OPG-a čak njih 36% se ubraja u osobe starije od 65 godina. Napravljenom analizom anketnih upitnika i mišljenjima dionika na radionicama, LAG je u svojoj lokalnoj razvojnoj strategiji uspješno formirao SWOT analizu s ukupno 19 snaga (zainteresiranost poduzetnika, bogatstvo prirodnih resursa, volja lokalnih vlasti u pokretanju koordinacijske politike, tradicionalno jaka poljoprivredno prehrambena proizvodnja, značajan udio ekološke proizvodnje, tradicija u kontinentalnom lječilišnom turizmu,...), 27 slabosti (velik broj nezaposlenih, nedostatak obrazovnih programa vezano uz nove tehnologije, nedovoljno iskorišteni prirodni resursi, odlazak mladih i obrazovanih, usitnjenost poljoprivrednih posjeda i neusklađenost zemljišnih knjiga, nedostatak prometne povezanosti,...), 25 prilika (financiranje iz EU fondova, poticanje zdravog življenja uzgojem i preradom na ekološki način, povećana motiviranost i pažnja prema održivom razvoju, aktivan rad LAG-a, okrupnjavanje poljoprivrednog zemljišta, zainteresiranost stranih ulagača, visoka zainteresiranost poduzetnika za razvoj kontinentalnog turizma i manje smještajne kapacitete,...) i 18 prijatni (visoko porezno opterećenje i često mijenjanje zakonskih propisa, siva ekonomija i rad na crno, spora dinamika razvoja ruralnih područja, isključenje i socijalna marginalizacija ugroženih skupina stanovništva, nekontrolirani uvoz, proizvoda konkurentnih proizvodima regije, globalna gospodarska i financijska kriza,...). LAG će u skladu s LEADER mjerama provoditi i projekte suradnje s LAG-ovima čije su geografske, gospodarske, kulturne i društvene posebnosti slične LAG-u Bilogora-Papuk. Tako ovom mjerom ciljaju na provedbu pet projekata u kojem će LAG Bilogora-Papuk na dva biti nositelj projekta („*BIZ kamp*“, „*Tragovima prošlosti*“) i na dva će biti partner („*Tragovima kulture i nasljeđa*“, „*Regionalni marketing proizvoda*“) i projekt „*Poslovni, sportski i zdravstveni turizam na ruralnim područjima*“ za koji još nije odlučeno hoće li biti partner ili nositelj projekta.

LAG Bilogora-Papuk se može pohvaliti kako u 2015. godini ima 50 članova i u odnosu na 2011. godinu svojim aktivnostima su 100% povećali članstvo. Nadalje treba istaknuti članove skupštine LAG-a koju čine članovi iz javnog sektora (njih 12 odnosno 24%), gospodarskog sektora (njih 26 odnosno 52%) i civilnog sektora (njih 12 odnosno 24%), a sveukupno broji 50 članova skupštine. Skupština je formirala radnu skupinu za

izradu strategije koja ima 16 članova od kojih je 5 žena (31,25%) i 11 muškaraca (68,75%). Još jedno od upravljačkih tijela LAG-a je upravni odbor koji je sastavljen od 9 članova sva tri sektora, a sastoje se od 2 člana javnog sektora (22%), 4 člana gospodarskog sektora (44%) i 3 člana civilnog sektora (33%). Kako bi uspješno bila provedena kontrola rada upravnog odbora i njihovih zadaća formiran je nadzorni odbor koji se sastoji od ukupno 3 člana.

4.3. Lokalna akcijska grupa Moslavina

Lokalna akcijska grupa Moslavina jedina se proteže na više županija, i to na čak tri županije: Bjelovarsko-bilogorsku (BBŽ), Zagrebačku i Sisačko-Moslavačku. Ukupno obuhvaća područje sastavljeno od dvanaest jedinica lokalne samouprave (JLS), a to su: Čazma, Dubrava, Garešnica, Hercegovac, Ivanić-Grad, Kloštar-Ivanić, Križ, naselja grada Kutine (osim naselja Janja Lipa), Lipovljani, Popovača, Velika Ludina i Velika Trnovitica. Od navedenih JLS, BBŽ pripadaju gradovi Garešnica i Čazma, te općine Velika Trnovitica i Hercegovac. Ukupna površina koju zauzima LAG Moslavina iznosi 1.765,86 km² (od toga je 578,14 km² površine BBŽ), a u tom području prema popisu stanovništva 2011. godine živi 95.688 stanovnika. Prema spomenutom popisu stanovništva udio stanovnika JLS BBŽ koje obuhvaća LAG Moslavina čini 18,62% stanovnika ukupnog stanovništva BBŽ¹⁷, LAG je osnovan u ožujku 2012. godine i to tako što su neke JLS pokazale inicijativu osnivanja radi poticanja zajedničke suradnje gradova i općina na području Moslavine, a sve to u sklopu procedura EU LEADER programa za ruralni razvoj. Cilj LAG-a je osiguravanje održivog razvoja ruralnih područja, a to žele postići poticanjem članova lokalne zajednice da u svakoj od JLS obuhvaćenih LAG-om osmišljavaju aktivnosti koje doprinose razvoju tih područja što podrazumijeva rad na gospodarskom planu, razvoju infrastrukture, očuvanju prirodne, tradicijske, kulturne i povijesne baštine, a tako i na unapređenju društvenog i kulturnog života stanovnika Moslavine. Tim aktivnostima žele ponuditi priliku u odlučivanju i radu na razvoju ruralnih područja otvaranjem novih radnih mjesta, a sve kako bi ostvarili svoj konačni cilj te zadržali mlade i obrazovane ljude na ruralnom području.

LAG Moslavina je kao jedan od korisnika, koji je na temelju dostavljene dokumentacije Agenciji za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, ostvario

¹⁷ Udio stanovnika JLS Zagrebačke županije koje obuhvaća LAG Moslavina čini 10,34% stanovnika ukupnog stanovništva Zagrebačke županije, a isto tako udio stanovnika JLS Sisačko-moslavačke županije koje obuhvaća LAG Moslavina čini 25,51% stanovnika ukupnog stanovništva Sisačko-moslavačke županije.

pravo na dodjelu novčanih sredstava koji djeluju prema načelima LEADER programa. Jedan takav bitan program upravo je „Mjera 19 LEADER – CLLD“ na temelju koje su odobrena sredstva za izradu lokalnih razvojnih strategija (LRS) koja se trebaju utrošiti za daljnji razvoj ruralnih područja u određenom vremenskom periodu trajanja LRS¹⁸.

Prosječna gustoća stanovnika LAG-a u 2011. godini iznosila je 50,49 stanovnika/km², a za JLS BBŽ ona iznosi 37,15 stanovnika/km². Budući da se LAG proteže kroz tri županije i sastoji se od 12 JLS, obuhvaća 32.221 kućanstvo i broji 196 naselja (od toga se 72 naselja nalaze unutar BBŽ). Zaštićena nacionalna kulturno-povijesna baština LAG-a Moslavina može se pohvaliti s ukupno 110 zaštićenih pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara, a od toga otprilike 37 zaštićenih pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara BBŽ. Od objekata društvenog i zdravstvenog značaja za zajednicu, izdvajaju se odgojno-obrazovne ustanove, zdravstvene ustanove, društveni i vatrogasni domovi kao i sportski objekti kojih sveukupno ima 423, a od kojih je približno 141 objekt unutar BBŽ. Ukupno zaštićena površina mreže NATURA 2000 LAG-a Moslavina zauzima 48.013 ha ili 27,19% od kojih područja od značaja za zajednicu (SCI područja) zauzimaju 22.712 ha ili 12,86% i područja od posebne zaštite (SPA područja) koja zauzimaju 42.436 ha ili 24,03% površine.

Kao i kod prethodno dva opisana LAG-a (LAG Sjeverna Bilogora i LAG Bilogora-Papuk) najviše je neasfaltiranih nerazvrstanih cesta od kojih su neke u potpunosti neuređene, ali LAG Moslavina navodi kako je za njihovo uređivanje potrebno ustrojiti baze podataka i riješiti imovinsko pravne odnose kako bi se one daljnje mogle uređivati i financirati iz različitih izvora. Iz toga proizlazi podatak o 204,66 km neasfaltiranih cesta, kao i 798,17 km asfaltiranih¹⁹ cesta. Što se tiče pokrivenosti brzim internetom može se zaključiti kako je ona vrlo dobra i obuhvaća 95% područja LAG-a. Isti zaključak proizlazi iz pokrivenosti područja električnom mrežom koja iznosi 96,18%, kao i plinoopskrbom područja na koju je priključeno više od 80% naselja. Važno je navesti kako LAG ima u planu izgradnju reciklažnog dvorišta, međutim ono što nedostaje je odlagalište građevinskog otpada. Udio pripadnika manjina na području LAG-a čini 6,43% stanovnika.

Od osnovnih razvojnih pokazatelja bitno je izdvojiti kako je prosječni dohodak u vremenskom razdoblju od 2010. do 2012. po stanovniku iznosio 21.775 kn. U istom, navedenom razdoblju, prosječni izvorni prihodi JLS po stanovniku su iznosili 1.877,25 kn,

¹⁸ Ukupan iznos odobrenih novčanih sredstava za izradu LRS moguće je pronaći u podnaslovu 2. 4. Lokalna akcijska grupa (LAG), u fusnoti broj 9, a više o izradi LRS LAG – e Moslavina i ostale informacije na internet stranici: <http://lag-moslavina.hr/dokumenti/>

¹⁹ U asfaltirane i neasfaltirane ceste spadaju nerazvrstane, općinske, gradske, županijske i državne ceste.

a prosječna stopa nezaposlenosti bila je 19,50%. Jedan od osnovnih razvojnih pokazatelja ukazuje na udio obrazovanog stanovništva u radno aktivnoj populaciji od 64,90% (2011. godine), a drugi podatak kako je 2013. godine indeks razvijenosti područja LAG-a iznosio 78,66%.

Naglasak se može staviti na broj obrta za koje se navodi da su u porastu i da je 2015. godine bilo registrirano 876 obrta i 1 tradicijski obrt koji se nalazi u registru nematerijalnih kulturnih dobara Ministarstva kulture (prema vlastitoj procjeni unutar BBŽ nalazi se 292 obrta). Za razliku od obrta, zadružni sustav broji 18 zadruga (otprilike 6 zadruga BBŽ) od kojih je 13 registrirano u sektoru poljoprivrede i šumarstva, a zabrinjavajuće je što ne zapošljava niti jednu osobu. U dostupnim podacima moguće je pronaći kako u LAG Moslavina ima 68.000 ha poljoprivrednog zemljišta, a dok pored navedenog zemljišta ima i više od 52.000 ha šumskog zemljišta. Prema vlastitoj procjeni unutar LAG-a Moslavina nalazi se 22.667 ha poljoprivrednog zemljišta i 17.333 ha šumskog zemljišta koje se nalaze unutar BBŽ. Od nekih drugih površina LAG-a izdvaja se lovno područje koje se prostire na 125.153 ha u kojem se ukupno nalazi 28 lovišta (prema vlastitoj procjeni 9 lovišta nalazi se unutar BBŽ), kao i područje na kojem se nalaze slatkovodni ribnjaci ukupne površine 3.190,79 ha. Na području LAG-a nalazi se 7.186 registriranih OPG-a odnosno 97,25% ukupno registriranih poljoprivrednih gospodarstava (7.377). Od navedenih poljoprivrednih gospodarstava otprilike 2.459 poljoprivrednih gospodarstava registrirano je unutar BBŽ, a od toga je većina (2.395) obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Među registriranim nositeljima OPG-a 11,85% nositelja je mlađe od 40 godina, a 32,64% ih je starije od 65 godina. Isto tako prikupljeni podaci ukazuju na 3,55% nositelja OPG-a koji imaju završen fakultet, a njih 31,06% kao razinu obrazovanja navodi srednju stručnu spremu. U SWOT analizi koja prikazuje prednosti koje se mogu iskoristiti i nedostatke koje bi mogle smetati u daljnjem razvoju lokalne razvojne strategije, LAG Moslavina ukupno navodi 24 snage (povoljan geo-prometni položaj LAG-a, veliko prirodno bogatstvo (polja nafte i zemnog plina), velik broj PG-a, velik broj udruga, razvijeno volonterstvo...), 22 slabosti (trend depopulacije područja, izoliranost pojedinih naselja predstavlja problem u uređivanju i planiranju prostora, rasparceliranost zemljišta, nizak udio visoko obrazovanog stanovništva, pad broja stanovnika...), 30 potencijalnih prilika (useljavanje stanovništva radi zaustavljanja negativnih demografskih trendova, razvoj posebnih oblika turizma, fondovi EU na raspolaganju za proizvodnju, marketing i plasman vina, za povrćarstvo, voćarstvo i stočarstvo, LEADER program za

razvoj projekata od značaja za zajednicu,...) i 21 prijetnji (smanjenje broja stanovnika LAG-a, visoka stopa nezaposlenih mladih, česte izmjene zakonodavstva, neriješeni imovinsko pravni odnosi, koncentracija stanovništva u urbanim sredinama, starenje stanovništva,...). LAG planira provesti određene projekte suradnje i umrežiti se sa LAG-ovima na području RH i EU s temama koje dolaze iz sektora poljoprivrede (*„Plasman poljoprivrednih proizvoda kroz turizam“*, *„Razvoj pčelarstva“*, *„Razvoj kratkih lanaca opskrbe“*, *„Razmjena iskustava – studijska putovanja“*) i ruralnog turizma (*„Razmjena dobrih praksi u turizmu, promocija“*, *„Turizam doživljaja – kulturna baština, pješačko-biciklističke rute, planinarske rute, promatranje ptica, turizam temeljen na vinu i gastronomiji“*).

LAG Moslavina trenutno broji 120 članova što je znatno veći broj od početnih 20 članova koje je imao u vrijeme osnivanja. Vezano uz izradu LRS, LAG navodi 115 sudionika od kojih njih 40 (35%) iz javnog sektora, 34 (29%) iz gospodarskog sektora i 41 (36%) iz civilnog sektora. Među sudionicima koji su sudjelovali u izradi strategije navodi se 57 žena odnosno 49,5% i 58 muškaraca odnosno 50,5%. Skupština LAG-a broji 120 članova, a sastoji se od njih 25 iz javnog sektora (21%), 36 iz gospodarskog sektora (30%), zatim 37 iz civilnog sektora (31%) i 22 fizičke osobe (18%). Od ukupno 120 članova skupštine njih 56 je žena (47%) i 64 muškarca (53%). LAG-a je svojevremeno izabrala i 15 članova upravnog odbora pa tako njih 3 (20%) iz javnog sektora, 6 (40%) iz gospodarskog sektora i 6 (40%) iz civilnog sektora, a među tim članovima bilo je 7 žena (46,7%) i 8 muškaraca (53,3%). Radi kontrole rada upravnog odbora birano je i 5 članova nadzornog odbora.

5. KOMPARATIVNA ANALIZA LAG-OVA U BJELOVARSKO-BILOGORSKOJ ŽUPANIJI

Ovo poglavlje sadrži komparativnu analizu tri analizirana LAG-a (Sjeverna Bilogora, Bilogora-Papuk i Moslavina) koji djeluju na području Bjelovarsko-bilogorske županije. Analiza se temelji na određivanju funkcije pojedinog LAG-a u razvoju ruralnog područja i sadržava tri skupine u kojima su uspoređeni prikupljeni podaci navedenih LAG-ova. Podaci su podijeljeni i prikazani prema području djelovanja LAG-ova, razvijenosti gospodarstva i prema osnovnim podacima vezanih uz izradu lokalne razvojne strategije. Svi uspoređivani parametri prikazani su broičano i u tablici na kraju svakog podpoglavlja, gdje su zelenom bojom obilježeni oni parametri koji su već pridonijeli ili bi trebali najviše doprinijeti u budućem ruralnom razvoju Bjelovarsko-bilogorske županije. Na taj način se može i vizualno uočiti koji LAG ima najviše zazelenjenih parametara, odnosno koji LAG je komparativnom analizom „predvodnik“ ruralnog razvoja Bjelovarsko-bilogorske županije.

5.1. Područje djelovanja LAG-ova

Od tri analizirana LAG-a prema lokalnim razvojnim strategijama, najranije je osnovan LAG Sjeverna Bilogora i to 2008. godine, zatim LAG Bilogora-Papuk 2010. godine i onda LAG Moslavina 2012. godine. Prema broju jedinica lokalne samouprave koje djeluju na području LAG-a, najviše ih obuhvaća LAG Moslavina, točnije njih 12 (od toga 7 općina i 5 gradova), pa onda LAG Sjeverna Bilogora 9 JLS (svih 9 je općina) i na kraju LAG Bilogora-Papuk koji u svom sastavu ima 6 JLS (od kojih su 4 općine i 2 grada). Što se tiče površine koju LAG-ovi obuhvaćaju, najveću površinu zauzima LAG Moslavina (1.767,9 km²), poslije njega LAG Bilogora-Papuk (848,30 km²) i na kraju LAG Sjeverna Bilogora (713,20 km²). Najviše stanovnika od tri LAG-a ima LAG Moslavina (95.688 stanovnika), zatim LAG Bilogora-Papuk (28.649 stanovnika) i onda LAG Sjeverna Bilogora (22.164 stanovnika). Od tog ukupnog broja stanovništva LAG-ova najveći postotak u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji ima LAG Bilogora-Papuk čiji udio iznosi ukupno 23,92% stanovništva BBŽ, nakon njega LAG Moslavina sa 18,62% stanovnika BBŽ i tek onda LAG Sjeverna Bilogora koji ima 18,5% u udjelu stanovnika BBŽ. Gustoća naseljenosti koja pokazuje srednji broj stanovnika na površinama LAG-ova za LAG Moslavinu iznosi 50,49 stanovnika/km² i ona ujedno ima najveću gustoću naseljenosti za

razliku od LAG-a Bilogora-Papuk koji ima gustoću naseljenosti 33,77 stanovnika/km² i od LAG-a Sjeverna Bilogora koji ima gustoću naseljenosti 32 stanovnika/km². Prema broju naselja ističe se LAG Moslavina koji u svom području djelovanja ima ukupno 196 naselja dok LAG Sjeverna Bilogora ima 93 naselja, a nešto malo manje u odnosu na njega LAG Bilogora-Papuk koji ukupno obuhvaća 92 naselja. LAG Moslavina u svojoj strategiji prikazuje podatak o ukupno 32.221 kućanstvu, a LAG Sjeverna Bilogora o 7 289 kućanstava. Od navedenih podataka u svojim strategijama vezano uz zaštićenu nacionalnu kulturno-povijesnu baštinu koja obuhvaća pokretna i nepokretna kulturna dobra najviše njih (110) navodi LAG Moslavina pa poslije njega LAG Bilogora-Papuk (74) i zatim LAG Sjeverna Bilogora (68). Od zaštićenih površina LAG-ova, područja NATURA 2000 u svojoj strategiji LAG Moslavina navodi da ima 48.013 ha zaštićenog područja u odnosu na LAG Sjeverna Bilogora koji u svojoj strategiji navodi 33.510,7 ha takve površine. Što se tiče SCI područja (područja od značaja za zajednicu), inače sastavnog dijela područja NATURA 2000, LAG Moslavina navodi udio od 12,86% takvih područja u površina LAG-a, a LAG Sjeverna Bilogora navodi udio od 2,02% takvih površina u granicama svog LAG-a. Još jedno takvo područje koje je sastavni dio područja NATURA 2000 je SPA područje (područje od posebne zaštite) čija površina iznosi 24,03% ukupne površine LAG-e Moslavina i 46,91% ukupne površine LAG-a Sjeverna Bilogora. Inače, LAG-ovi Sjeverna Bilogora i Bilogora-Papuk nalaze se unutar granica BŽŽ, dok se LAG Moslavina za razliku od njih proteže BBŽ, Sisačko-moslavačkom i Zagrebačkom županijom. Najmanje objekata društvenog i zdravstvenog značaja za zajednicu navodi LAG Sjeverna Bilogora koji broji 125 takvih objekata, dok ih nešto više, točnije njih 169 navodi LAG Bilogora-Papuk, a najviše od njih navodi ih LAG Moslavina i to čak 423 takva objekta. Uzimajući u obzir podatke o cestovnoj infrastrukturi i usporedbi asfaltiranih i neasfaltiranih površina sva tri LAG-a imaju daleko više asfaltiranih nego neasfaltiranih površina, ali bez obzira na to teže asfaltiranju cesta koje to nisu. Podaci nam govore kako LAG Sjeverna Bilogora ima 521,8 km asfaltiranih površina, nešto malo manje od njega ima LAG Bilogora-Papuk koji ima 507,27 km, a najviše asfaltiranih površina ima LAG Moslavina koji iznosi podatak o 798,17 km takvih površina. LAG Bilogora-Papuk ima i najmanje neasfaltiranih površina (145,16 km) što je prilično dobar podatak za razliku od najmanje asfaltiranih površina. Prema broju neasfaltiranih površina LAG Bilogora-Papuk slijedi LAG Moslavina koji ima 204,66 km neasfaltiranih površina i zatim LAG Sjeverna Bilogora koji ima 330,21 km istih. LAG Sjeverna Bilogora ima najmanju pokrivenost područja brzim internetom koja iznosi 70%, dok LAG Bilogora-Papuk ima 82%

pokrivenosti, a LAG Moslavina 95% područja pokriva brzim internetom. Za razliku od pokrivenosti brzim internetom, LAG Sjeverna Bilogora navodi najveći postotak u pokrivenosti električnom mrežom koja iznosi gotovo 100%. U odnosu na LAG Sjeverna Bilogora manju pokrivenost električnom mrežom imaju LAG Bilogora-Papuk (97,50%) i LAG Moslavina (96,18%). Kada je riječ o plinoopskrbi područja LAG Moslavina navodi više od 80% priključaka, dok manje priključaka navodi LAG Sjeverna Bilogora (53% priključaka) i LAG Bilogora-Papuk (42,23% priključaka). Među područjima koja obuhvaćaju LAG-ovi jedino LAG Moslavina navodi kako ima u planu izgradnju reciklažnog dvorišta. Kao jedan od nedostataka je i podatak koji govori da LAG-ovi nemaju odlagalište građevinskog otpada, niti spominju planove vezane uz izgradnju takvog odlagališta. Najmanji postotak koji se odnosi na udio nacionalnih manjina u ukupnom udjelu stanovništva LAG-ova ima LAG Moslavina i on iznosi 6,43%. Dosta veći postotak stanovništva nacionalnih manjina u svom sastavu ukupnog stanovništva ima LAG Sjeverna Bilogora (16,08%), dok LAG Bilogora-Papuk navodi kako na svom području ima 16 organizacija nacionalnih manjina u kojima prevladavaju Česi i da ih na području LAG-a ima otprilike 20%.

Komparativnom analizom parametara koji se odnosi na usporedbu prema području djelovanja LAG-ova u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, iz tablice 1 vidljivo je da LAG Bilogora-Papuk ima najviše parametara (6) označenih zelenom bojom, odnosno da prema tim parametrima predstavlja LAG koji ima najbolje mogućnosti za ruralni razvoj. To se najviše očituje jer zauzima najveću površinu u odnosu na ostala dva LAG-a s najvećim brojem stanovnika, a također ima i najviše pripadnika nacionalnih manjina. Osim toga, prema području djelovanja LAG-a Bilogora-Papuk izdvaja se s najviše zaštićene nacionalne kulturno-povijesne baštine te najviše objekata društvenog i zdravstvenog značaja za zajednicu. U odnosu na LAG-ove Sjeverna Bilogora i Moslavina, LAG Bilogora-Papuk ima bolju cestovnu infrastrukturu, odnosno ima najmanje neasfaltiranih cesta. Sve navedeno upućuje odlične potencijale za buduće projekte ruralnog razvoja, a naročito iz LEADER programa, jer se pokazalo su europski LAG-ovi iz tog programa najviše dobivali sredstava za edukativne programe mladih kroz stavljanje na raspolaganje objekte društvenog značaja za zajednicu te kroz osmišljavanjem edukativnih programa kako bi se što bolje približila postojeća kulturno-povijesna baština²⁰.

²⁰http://enrd.ec.europa.eu/projects-practice_en

Tablica 1. Komparativna analiza parametara „Područje djelovanja LAG-ova“ u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji

	LAG Sjeverna Bilogora	LAG Bilogora-Papuk	LAG Moslavina
Godina osnivanja	2008.	2010.	2012.
Broj jedinica lokalne samouprave	9 (9 općina)	6 (4 općine, 2 grada)	4 (2 općine, 2 grada)
Površina	713,20 km ² (27% BBŽ)	848,30 km ² (32% BBŽ)	578,14 km ² (21,90% BBŽ)
Stanovnici županije	22.164 (18,5 % BBŽ)	28.649 (23,92% BBŽ)	22.302 (18,62 % BBŽ)
Gustoća naseljenosti	32 st/km ²	33,77 st/km ²	37,15 st/km ²
Broj naselja	93	92	72
Zaštićena nacionalna kulturno-povijesna baština	68	74	37
Objekti društvenog i zdravstvenog značaja za zajednicu	125	169	141
Cestovna infrastruktura (ukupan broj nerazvrstanih, općinskih, gradskih, županijskih i državnih cesta)	Asfaltirano = 521,8 km	Asfaltirano = 507,27 km	Asfaltirano = 798,17 km
	Neasfaltirano = 330,21 km	Neasfaltirano = 145,16 km	Neasfaltirano = 204,66 km
Pokrivenost brzim internetom	70%	82%	95%
Pokrivenost električnom mrežom	Gotovo 100 %	97,50%	96,18%
Plinoopskrba (% priključaka)	53%	42,23%	Više od 80 %
Reciklažno dvorište	Nemaju	Nemaju	U planu
Nacionalne manjine	16,08% stanovništva	20% stanovništva	6,43% stanovništva
BROJ NAJPOVOLJNIJIH PARAMETARA	4	6	5

Izvor: Lokalne razvojne strategije analiziranih LAG-ova

5.2. Razvijenost gospodarstva LAG-ova

Kako bi usporedili razvijenost gospodarstva navedenih LAG-ova (Sjeverna Bilogora, Bilogora-Papuk i Moslavina) u obzir su uzeta neka osnovna obilježja od kojih je jedno i prosječni dohodak koji za LAG Moslavinu iznosi 21.775 kn po stanovniku, a koji za LAG Sjeverna Bilogora iznosi 14.733 kn po stanovniku. Još jedno od bitnih obilježja su upravo prosječni izvorni prihodi iz kojih se može zaključiti kako LAG Moslavina sa 1.877,25 kn prosječnih izvornih prihoda JLS po stanovniku nadilazi prosječne izvorne prihode LAG-a Sjeverna Bilogora koji iznose 1.121,22 kn. Pažnju zaokuplja i prosječna stopa nezaposlenosti LAG-a Moslavina koja iznosi 19,50% i koja je znatno niža u odnosu na LAG Sjeverna Bilogora koji ima prosječnu stopu nezaposlenosti od 29,14%. LAG Moslavina navodi 64,90% obrazovanog stanovništva u radno aktivnoj populaciji i taj postotak je nešto veći u odnosu na onaj koji navodi LAG Sjeverna Bilogora i koji iznosi 49,64%. Najbolji pokazatelj ukupnog razvoja lokalnih područja je indeks razvijenosti, a najvećim indeksom može se pohvaliti LAG Moslavina koji iznosi 78,66%. Za razliku od LAG-a Moslavina, manji indeks razvijenosti imaju LAG Sjeverna Bilogora (51,90%) i LAG Bilogora-Papuk (60,40%). Uspoređujući broj obrta i zadruga na područjima LAG-ova najviše ih ima na području LAG-a Moslavina (876 obrta i 1 tradicijski obrt koji se nalazi u registru nematerijalnih kulturnih dobara Ministarstva kulture, te 18 zadruga), zatim na području LAG-a Bilogora-Papuk (268 obrta i 13 zadruga) i onda ih najmanje ima na području LAG-a Sjeverna Bilogora (100 obrta i 2 zadruge). Gledajući na veličinu poljoprivrednog zemljišta koju zauzimaju LAG-ovi opet se ističe područje LAG-a Moslavina sa 68.000 ha poljoprivrednog zemljišta, dok LAG Sjeverna Bilogora navodi 30.314 ha istog, a još nešto manje navodi LAG Bilogora-Papuk, točnije 23.629,18 ha. Površina koju zauzima šumsko zemljište najveća je na području LAG-a Moslavina i iznosi 52.000 ha, zatim na području LAG-a Bilogora-Papuk i iznosi 40.307,28 ha i na posljednjem mjestu na području LAG-a Sjeverna Bilogora koja iznosi 18.419 ha. Prema broju poljoprivrednih gospodarstava daleko najviše ih ima LAG Moslavina (7.377 od toga 7.186 OPG-a), zatim LAG Sjeverna Bilogora (3.683 od toga 3.631 OPG) i na kraju LAG Bilogora-Papuk (3.218 od toga 3.151 OPG). Među nositeljima od ukupnog broja OPG-a Sjeverna Bilogora navedeno je 37% žena. Što se tiče starosne strukture OPG-a LAG Sjeverna Bilogora navodi 10,78% nositelja mlađih od 40 godina i 34,32% nositelja starijih od 65 godina dok LAG Moslavina navodi veći postotak osoba mlađih od 40 godina koji iznosi 11,85% i manji postotak osoba starijih od 65 godina koji iznosi 32,64%. Najveći postotak osoba starijih od 65 godina iznosi LAG Bilogora-Papuk koji tvrdi kako ima 36%

takvih osoba. LAG Moslavina navodi 3,55% osoba nositelja OPG-a sa završenim fakultetom i 31,06% osoba nositelja OPG-a sa završenom srednjom školom što su veći postoci u odnosu na LAG Sjeverna Bilogora koji navodi 0,72% osoba nositelja OPG-a sa završenim fakultetom i 20,30% osoba nositelja OPG-a sa završenom srednjom školom. Što se tiče površine slatkovodnih ribnjaka daleko veću površinu zauzimaju u udjelu LAG-a Sjeverna Bilogora (40 ha) u odnosu na LAG Moslavina (3.190,79 ha). No to nije slučaj kod broja lovnih područja jer LAG Moslavina navodi 28 lovišta kojih ima više u odnosu na LAG Bilogora-Papuk koji navodi 17 lovišta i LAG Sjeverna Bilogora koji navodi 8 takvih lovišta. Pojedinačno napravljenom SWOT analizom najviše izbrojanih snaga ima LAG Moslavina (24), zatim LAG Bilogora-Papuk (19) i nešto malo manje od njega LAG Sjeverna Bilogora (18). Najmanje slabosti u svojoj SWOT analizi prikazuje LAG Sjeverna Bilogora (20), zatim LAG Moslavina (22), a najviše ih prikazuje LAG Bilogora-Papuk (27). Kao prilike SWOT analize u daljnjem razvoju strategije najviše ih prikazuje LAG Moslavina (30), potom ga slijedi LAG Bilogora-Papuk (25), a na kraju sa najmanje izbrojanih prilika navedenih u SWOT analizi slijedi LAG Sjeverna Bilogora (20). Kao potencijalne prijetnje utvrđene SWOT analizom izrađenom u strategiji LAG Sjeverna Bilogora navedeno ih je ukupno 14, što je manje u odnosu na LAG Bilogora-Papuk koji navodi 18 mogućih prijetnji i od LAG-a Moslavina koji navodi 21 takvu moguću prijetnju. Od velikog značaja je i suradnja LAG-ova na nacionalnoj i međunarodnoj razini što je jako bitno kako bi se njima potaknuo razvoj ruralnih područja i suradnja, te razmjena informacija između LAG-ova. Vođeni tim saznanjima LAG Moslavina planira organizirati i sudjelovati na 6 potencijalnih tema vezanih uz projekte suradnje, zatim LAG Bilogora-Papuk se isto tako planira baviti sa ukupno 5 potencijalnih tema projekata suradnje, a LAG Sjeverna Bilogora sa samo 2 potencijalne teme vezane uz projekte suradnje.

Prema usporedivim parametrima iz tablice 2. može se zaključiti da je LAG Moslavina najperspektivniji u segmentu sadašnje razvijenosti gospodarstva (indeksa razvijenosti najveći - 66,29%), naročito zbog najvećeg broja obrta za koje se pretpostavlja da će se ili individualno ili kroz LAG uključivati u različite modele projekata ruralnog razvoja. Sljedeći pokazatelj po kojem se izdvaja LAG Moslavina su pozitivni elementi SWOT analize iz lokalne razvojne strategije, odnosno ima najveći broj navedenih snaga i potencijalnih prilika koje bi se mogle iskoristiti kroz buduće projekte ruralnih razvoja. Još jedan vrlo bitan pokazatelj u ovom dijelu jesu projekti suradnje koje LAG-ovi planiraju organizirati i na kojima bi ujedno oni sami bili sudionici. Prema spomenutim projektima

suradnje izdvaja se također LAG Moslavina koji navodi 6 potencijalnih tema za organiziranje tih projekata, što je najviše u odnosu na dva druga uspoređivana LAG-a.

Tablica 2. Komparativna analiza parametara „Razvijenost gospodarstva LAG-ova“ u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji

	LAG Sjeverna Bilogora	LAG Bilogora-Papuk	LAG Moslavina
Indeks razvijenosti	51,90%	60,40%	66,29%
Broj obrta	100	268	292
Broj zadruga	2	13	6
Poljoprivredno zemljište (ha)	30.314 ha	23.629,18 ha	22.667 ha
Šumsko zemljište	18.419 ha	40.307,28 ha	17.333 ha
Poljoprivredno gospodarstvo (broj OPG-a)	3.683 (3.631)	3.218 (3.151)	2.459 (2.395)
Nositelji OPG-a (stariji od 65 godina)	34,32 %	36%	32,64%
Lovno područje	8 lovišta	17 lovišta	9 lovišta
SWOT analiza			
- snage	18	19	24
- slabosti	20	27	22
- prilike	20	25	30
- prijetnje	14	18	21
Projekti suradnje (potencijalnih tema)	2	5	6
BROJ NAJPOVOLJNIJIH PARAMETARA	4	4	5

Izvor: Lokalne razvojne strategije analiziranih LAG-ova

5.3. Izrada lokalne razvojne strategije LAG-ova

Prema brojnosti članova LAG-ova, LAG Moslavina broji 120 članova dok LAG Bilogora-Papuk broji 50 članova. Bitan podatak u vezi izrade lokalne razvojne strategije je koliko sudionika je sudjelovalo u njejoj izradi pa tako LAG Moslavina ističe 115 sudionika u izradi, LAG Sjeverna Bilogora 102 sudionika dok LAG Bilogora-Papuk ističe radnu skupinu za izradu strategije koja se sastoji od 16 sudionika. Među sudionicima

izrade lokalne razvojne strategije LAG-a Sjeverna Bilogora udio sudionika iz javnog sektora je iznosio 26,47%, iz gospodarskog sektora 52,94%, a iz civilnog sektora 20,59%. Za razliku od LAG-a Sjeverna Bilogora, LAG Moslavina u izradi strategije navodi 35% sudionika iz javnog sektora, 29% sudionika iz gospodarskog sektora i 36% stanovnika iz civilnog sektora. Odnos ženskih pripadnica koje su sudjelovale u izradi strategije na strani je LAG-a Moslavina koji navodi kako ih je sudjelovalo 49,5%, zatim njih 31,4% ih je sudjelovalo u izradi strategije LAG-a Sjeverna Bilogora i u malo manjem postotku od 31,25% ih je sudjelovalo u izradi strategije LAG-a Bilogora-Papuk. Naravno da je obrnuta situacija kod muškaraca koji su sudjelovali u izradi strategija pa je tako LAG Bilogora-Papuk (68,75%) imao najviše muškaraca sudionika u izradi strategije u odnosu na LAG Sjeverna Bilogora (68,6%) i LAG Moslavinu (50,5%). LAG Sjeverna Bilogora navodi kako je prilikom izrade strategije bilo 6 sudionika mlađih od 29 godina, 56 sudionika između 29 i 50 godina i 40 sudionika koji su imali više od 50 godina.

Sljedeći podatak pokazuje nam da je LAG Moslavina imao 120 članova skupštine LAG-a što je više od 65 članova LAG-a Sjeverna Bilogora i 50 članova LAG-a Bilogora-Papuk. Od prethodno navedenih članova iz javnog sektora bilo je 27,7% članova LAG-a Sjeverna Bilogora, 24% članova LAG-a Bilogora-Papuk i 21% članova LAG-a Moslavina. Iz gospodarskog sektora najviši postotak članova dolazi iz LAG-a Bilogora-Papuk (52%), zatim iz LAG-a Sjeverna Bilogora (38,5%) i na kraju iz LAG-a Moslavina (31%). Gledajući postotak članova skupštine LAG-ova koji predstavljaju civilni sektor lako moguće je zaključiti kako LAG Sjeverna Bilogora ima najviši postotak (33,8%), te ga zatim slijede LAG Moslavina (31%) i LAG Bilogora-Papuk (24%). U ukupnom udjelu sastava članova skupštine LAG Moslavina navodi i 18% fizičkih osoba. Od navedenog ukupnog broja članova skupštine LAG-ova više ženskih članova imao je LAG Moslavina (47% ženskih članova) u odnosu na LAG Sjeverna Bilogora koji navodi 36,92% ženskih članova. Prema određenoj logici LAG Sjeverna Bilogora imao je u sastavu članova skupštine više muškaraca nego LAG Moslavina. Taj broj muškaraca za LAG Sjeverna Bilogora iznosio je 63,08%, a za LAG Moslavina 53%.

Jednak broj članova imaju upravni odbori LAG-ova Sjeverna Bilogora i Moslavina (svaki LAG 15 članova) dok za razliku od njih LAG Bilogora-Papuk ima 9 članova. Postotak članova pripadnika javnog sektora u upravnom odboru LAG-a Sjeverna Bilogora iznosi 33,33%, u LAG-u Bilogora-Papuk on iznosi 22%, a u LAG-u Moslavina 20%. Najviše članova iz gospodarskog sektora ima LAG Bilogora-Papuk (44%), zatim jednak broj članova imaju LAG Sjeverna Bilogora (40%) i LAG Moslavina (40%). Što se tiče

članova upravnog odbora koji su predstavnici civilnog sektora njih čak 40% ih ima LAG Moslavina, dok ih manje od toga imaju LAG Bilogora-Papuk (33%) i LAG Sjeverna Bilogora (26,7%). Udio žena u upravnom odboru LAG-a Sjeverna Bilogora iznosi 53,33%, a u LAG-u Moslavina 46,7%. Obrnuta situacija vezana je uz udio muškaraca u upravnom odboru pa tako LAG Moslavina ima 53,3% muškaraca u svom udjelu, a LAG Sjeverna Bilogora 46,7% muškaraca. Već puno puta spominjani LAG-ovi imaju po nekoliko određenih članova nadzornog odbora, a najviše ih ima LAG Sjeverna Bilogora (9), zatim LAG Moslavina (5), a najmanje LAG Bilogora-Papuk (3).

Komparativnom analizom i usporedivim parametrima prema izradi lokalnih razvojnih strategija LAG-ova, iz tablice 3. izdvaja se LAG Moslavina i to s najvećim brojem sudionika prilikom izrade LRS, u čemu je sudjelovao i najveći postotak žena. Također je i najpovoljniji odnos između javnog, gospodarsko i civilnog sektora s obzirom na članove skupštine i upravnog odbora LAG-a Moslavine, s tim da je naglasak stavljen na gospodarski, a naročito civilni sektor. To je pozitivno s obzirom da civilni sektor predstavljaju većinom udruge koje su ionako pokretači različitih aktivnosti u ruralnom prostoru, pa se pretpostavlja da će sadašnje aktivnosti oplemenjivati, a buduće pokretati u suradnji s LAG-om Moslavina aplicirajući na projekte ruralnog razvoja.

Tablica 3. Komparativna analiza parametara „Izrada lokalne razvojne strategije LAG-ova“ u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji

	LAG Sjeverna Bilogora	LAG Bilogora-Papuk	LAG Moslavina
Sudionici izrade lokalne razvojne strategije (LRS)	102	16	115
- žene	32 (31,4%)	5 (31,25%)	57 (49,5%)
Članovi skupštine LAG-a	65	50	120
- javni sektor	18 (27,7%)	12 (24%)	25 (21%)
- gospodarski sektor	25 (38,5%)	26 (52%)	36 (30%)
- civilni sektor	22 (33,8%)	12 (24%)	37 (31%)
Upravni odbor LAG-a	15	9	15
- javni sektor	5 (33,33%)	2 (22%)	3 (20%)
- gospodarski sektor	6 (40%)	4 (44%)	6 (40%)
- civilni sektor	4 (26,7%)	3 (33%)	6 (40%)
Nadzorni odbor LAG-a	9	3	5
BROJ NAJPOVOLJNIJIH PARAMETARA	4	0	9

Izvor: Lokalne razvojne strategije analiziranih LAG-ova

6. ZAKLJUČAK

Ruralni razvoj podrazumijeva očuvanje i bolju iskorištenost prirodnih resursa koji su usmjereni razvoju ruralnih područja kako bi taj prostor učinili aktivnijim i poželjnijim mjestom za život. U tome važnu ulogu imaju LAG-ovi koji putem LRS-a uz korištenje sredstava potpore imaju velike mogućnosti usmjeravanja razvoja ruralnih područja.

Predmet rada su LAG Sjeverna Bilogora, LAG Bilogora-Papuk i LAG Moslavina koji se nalaze na području BBŽ. Provedenom komparativnom analizom navedenih LAG-ova proizlazi konačni zaključak i cilj ovoga rada, a to je koji od njih ima najpovoljnije uvjete i najveći potencijal u utjecaju na daljnji razvoj ruralnih područja BBŽ.

Na temelju rezultata istraživanja može se zaključiti sljedeće:

1. LAG Bilogora-Papuk ima najveću prednost u odnosu na ostala dva LAG-a u parametru „Područje djelovanja LAG-ova“ koji se u tom segmentu može pohvaliti sa najvećim brojem površine koju zauzima, sa najviše stanovnika županije, zatim zaštićenom nacionalnom kulturno-povijesnom baštinom, kao i objektima od društvenog i zdravstvenog značaja za zajednicu, te najmanje neasfaltiranih cesta i najvećim postotkom stanovništva koje čine nacionalne manjine;
2. U parametru „Razvijenost gospodarstva LAG-ova“, LAG Moslavina se ističe sa najvećim indeksom razvijenosti, brojem obrta, potencijalnim temama projekata suradnje i sa najviše snaga i prilika LAG-a prikazanih u SWOT analizi;
3. LAG Moslavina u parametru „Izrada lokalne strategije LAG-ova“ u odnosu na ostala dva LAG-a ima najviše sudionika izrade lokalne razvojne strategije od kojih je najveći postotak žena, zatim ima najviše članova skupštine među kojima ima najviše predstavnika javnog, gospodarskog i civilnog sektora te na kraju sa najvećim brojem članova upravnog odbora gdje ima najviše članova gospodarskog i civilnog sektora.

Uzimajući u obzir rezultate istraživanja vidljivo je da LAG Moslavina ima najveći potencijal u realizaciji razvoja ruralnih područja BBŽ, zatim slijedi LAG Bilogora-Papuk koji ima malo manji potencijal od njega i na kraju još nešto malo manji potencijal u odnosu na njih ima LAG Sjeverna Bilogora. Iz provedene analize, a budući da LAG-ovi djeluju na približno sličnom području, proizlazi zaključak da će navedeni LAG-ovi bez obzira na rezultate istraživanja u konačnici imati ravnomjeran utjecaj na razvoj ruralnih područja u kojima djeluju.

7. LITERATURA

1. Defilippis J. (2005.): Poljoprivreda i razvoj, Školska knjiga, Zagreb
2. Franić R. (2006.): Politika ruralnog razvitka – nova prilika za Hrvatsku, Agronomski glasnik: Glasilo hrvatskog agronomskog društva, Vol. 68 No. 3, Zagreb
3. Franić, R., Mikuš, O., Andabak, A. (2011.): Optimistični pogled na ulazak u EU: poljoprivrednicima može biti bolje, 46. hrvatski i 6. međunarodni simpozij agronoma, Plenarno predavanje, zbornik radova, Opatija
4. Giddens, A. (2007.): Sociologija, Nakladni zavod Globus, Zagreb
5. Ilak-Perušić, A. S., Juraković, L., Trošt, K., (2009.): Leader programi i njihova funkcija u ruralnom razvoju, 44. hrvatski i 4. međunarodni simpozij agronoma, zbornik radova, Opatija
6. Ivković, M., Barković, Đ., Baćani, S. (2010.): Komasacija zemljišta i ruralni razvoj, Geodetski list, Hrvatsko geodetsko društvo, Zagreb
7. Jurlina Alibegović, D. (2007.): Strateško planiranje i programski proračun: put do razvojnih rezultata na lokalnoj i regionalnoj razini?, Hrvatska i komparativna javna uprava, Institut za javnu upravu, Zagreb
8. Lay, V. (1992.): Održivi razvitak i društvene promjene, Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i socijalna istraživanja okoline, Vol. 1 No. 1, Zagreb
9. Marinković, V. (2014.): The island rurality as local development potential of the LAG „Škoji“ area, Geoadria, Hrvatsko geografsko društvo, Zadar
10. Popović, T., Relja, R. (2015.): Strategic planning and actors' perspectives in rural tourism, 4. međunarodni znanstveni simpozij gospodarstvo istočne Hrvatske – vizija i razvoj, zbornik radova, Osijek
11. Svržnjak, K., Kamenjak, D., Kantar S. (2006.): Obrazovanje poljoprivrednika kroz specijalističke seminare, Poljoprivreda, svezak 12, broj 2, Poljoprivredni fakultet Sveučilište u Osijeku, Osijek
12. Zmaić, K., Sudarić, T., Tolić, S. (2011.): Održivost i diverzifikacija ruralne ekonomije, 46. hrvatski i 6. međunarodni simpozij agronoma, zbornik radova, Opatija

Internet izvori:

1. Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, Mjera 19 – „LEADER – CLLD“, <http://www.apprrr.hr/mjera-19---leader-%E2%80%93-clld-1432.aspx> (4. rujna 2016.)
2. Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, <http://www.apprrr.hr/> (31. kolovoza 2016.)
3. Hrvatska mreža za ruralni razvoj, članak „Hrvatski LAG-ovi?“ <http://www.hmrr.hr/hr/leader/hrvatski-lagovi/> (31. kolovoza 2016.)
4. Hrvatska mreža za ruralni razvoj, članak „Pristup LEADER“ <http://www.hmrr.hr/hr/leader/pristup-leader/> (4. rujna 2016.)
5. Hrvatska mreža za ruralni razvoj, članak „Što je LAG?“ <http://www.hmrr.hr/hr/leader/sto-je-lag/> (31. kolovoza 2016.)
6. Hrvatska mreža za ruralni razvoj, članak „Što je ruralni razvoj?“ <http://www.hmrr.hr/hr/ruralni-razvoj/sto-je-to-ruralni-razvoj/> (17. prosinca 2016.)
7. <http://www.odraz.hr/hr/nase-teme/lokalni-razvoj/lokalni-razvoj-voden-zajednicom> (12. siječnja 2017.)
8. http://www.savjetodavna.hr/adminmax/publikacije/leader_letak_1812_opt.pdf (19. prosinca 2016.)
9. LEADER mreža hrvatske, članak o CLLD, <http://www.lmh.hr/leader-clld/clld> (4. rujna 2016.)
10. LEADER mreža hrvatske, <http://www.lmh.hr/o-nama> (4. rujna 2016.)
11. Lokalna akcijska grupa Bilogora-Papuk, <http://www.lag-bilogora-papuk.hr/hr> (5. rujna 2016.)
12. Lokalna akcijska grupa Moslavina, <http://lag-moslavina.hr/> (15. prosinca 2016.)
13. Lokalna akcijska grupa Sjeverna Bilogora, <http://www.lag-sjeverna-bilogora.hr/default.asp> (5. rujna 2016.)
14. Pavić-Rogošić, L. (2011.): Ruralni razvoj u Hrvatskoj <http://odraz.hr/media/50356/ruralni%20razvoj%20i%20leader%20u%20hrvatskoj.pdf> (17. prosinca 2016.)
15. Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020. http://www.mps.hr/ipard/UserDocsImages/Postpristupno%20razdoblje%20%20EAFR%20D/PRR%202014-2020%20finalna%20ina%20C4%8Dica%20HR/PRR%20RH%202014-2020_v1.4_finalna%20ina%20C4%8Dica.pdf (17. prosinca 2016.)

16. Program ruralnog razvoja, M19 – LEADER (CLLD), <http://ruralnirazvoj.hr/mjere/mjera-19/> (4. rujna 2017.)
17. Program ruralnog razvoja, Vodič za izradu, praćenje i evaluaciju lokalnih razvojnih strategija za programsko razdoblje 2014.-2020., <http://ruralnirazvoj.hr/novosti/vodic-za-izradu-pracenje-i-evaluaciju-lokalnih-razvojnih-strategija-za-programsko-razdoblje-2014-2020/> (12. siječnja 2017.)

SAŽETAK

Razvoj ruralnih područja je u posljednje vrijeme sve značajniji i pridodaje mu se veliko značenje što je naročito vidljivo iz niza donesenih novih propisa, razvojnih dokumenata i raznih projekata koji su popraćeni financijskom potporom, a koji za cilj imaju zaustaviti nepovoljan trend zamiranja sela, iseljavanje vitalne skupine stanovnika i poticanje gospodarskog napretka.

U ovom radu komparativnom analizom su prikazane lokalne razvojne strategije LAG-ova Sjeverna Bilogora, Bilogora-Papuk i Moslavina s ciljem utvrđivanja najperspektivnijeg LAG-a u funkciji ruralnog razvoja Bjelovarsko-bilogorske županije.

Pri izradi rada korištena je analiza sadržaja triju lokalnih razvojnih strategija LAG-ova na temelju osnovnih podataka kako bi poslužili krajnjem cilju rada, a to je komparativna analiza LAG-ova radi utvrđivanja njihove važnosti u funkciji ruralnog razvoja Bjelovarsko-bilogorske županije. Komparativna analiza provedena je na temelju određenih parametara podijeljenih na tri veće skupine: područje djelovanja LAG-ova, razvijenost gospodarstva i izrada lokalne razvojne strategije.

Provedenom komparativnom analizom utvrđeno je da za sada LAG Moslavina ima i trebao bi imati najveću ulogu u funkciji ruralnog razvoja Bjelovarsko-bilogorske županije. Prema prikupljenim podacima ističe se u odnosu na druga dva LAG-a u parametrima koji pokazuju razvijenost gospodarstva i u parametrima koji se odnose na izradu lokalne razvojne strategije.

Ključne riječi: lokalna akcijska grupa, LAG Sjeverna Bilogora, LAG Bilogora-Papuk, LAG Moslavina, ruralni razvoj Bjelovarsko-bilogorske županije